

OMLADINA

CLASIFIKACIJA NAR.
RAD. INJENJERSTVA
LETO X ZT. 8-10

Zopet na delo!

Zaključni zvezek desetega letnika »Omladine«! Tesno je zvezana z organizacijo narodno radikalnega dijaštva in organizacija žnjim. Ali časi so preresni, nego da bi se detajlno bavili na dolgo in široko z retrospektivnim pregledom vsega delovanja obeh; le par točk za strujo razvojno psihologične vrednosti moramo navesti, ker so potrebne za spoznanje njene bodočnosti.

Narodno radikalno strujo je rodila samozavest mladih ljudi, ki so po tujih, nemških visokoškolskih mestih zaslutili visoki čas potrebe vsesplošnega preporoda na Slovenskem, začutili odpor proti velikim gestam brez dejanj. Zunanja fakta so bila merodajna, kričeča po ozdravljenju. Liberalizem, oficialni zastopnik vsega naprednega slovenstva se je zatekel takrat k nemški zvezi in si izpodnesel močen steber zaupanja. Mladina je začela kombinirati na svojo roko, zaupala v pravilnost svojih načrtov in v svojo glavo parolo: delaj. Za narod, v znamenju napredka, svobodne vesti, demokratičnosti, vse ne nova razodetja, ali takrat pozabljena nujnost. Domače politične razmere so strupeno vplivale na dijaštvo, ki se je v veseljačenju udajalo resignaciji; veja je bila na še živem deblu, ali razcvetala se ni. Jasen, visok apel mladine mladini pa je osvojil vse, nepretrgoma se je širila propaganda dela, neutrudno so se kovali načrti in se udejstvovali. Nova, široka struga je bila izkopana in v kratki dobi je v njo splavalo tudi — javno mnenje! Staro-novo ideje so prodrle na celi črti, ideje, ki so danes le še neobhodna potreba in minimum zahtev vsakega narodnjaštva: nacionalno zavedno, politično avtonomno, gospodarsko samostojno, versko

neodvisno, izobraženo, kulturnim zahtevam dostopno ljudstvo. V narodnostnem in kulturnem oziru so ideje najhitrejšje prodrle in se udeležujejo. Mlada struja je postala ugledna firma, ki je morala začeti paziti na to, da se hitri uspehi napačno ne tolmačijo, ne previšujejo in ne otrde v samozadovoljstvu. Ker samo delni uspeh bi ne bil v intencijah struje. Politična in gospodarska točka sta bili prvi led, kjer je drselo in momentano neugodno uplivalo na strujo po velikih uspehih, na narodno-obrambno, ljudskoizobraževalnem in drugih poljih. Pa vse nezgode so tu, da so šola za nove poskuse. Ker se je tempo novih širokih uspehov zmanjšal, je preostajalo več prilike za pregled notranjosti struje. Tudi v njej se je pričel proces, ki je tako karakterističen za vsako mlado mišljenje: proces tesnobe. Narava mladine je taka, da ne zna računati s časovno distanco za vnovčevanje idealov in načrtov, kratka visokošolska leta so malo stoletje zanjo, v katerem naj bosta setev in žetev stoterokrat vidna. V struji so se začele formirati frakcije s prepričanjem, da natančnejše odgovarjajo duhu časa; doktrinarnost je močno pognala, stavki iz resolucij in programa so se secirali, ne toliko iz večje potrebe po intenzivnejšem delu nego iz nerazvorne nezadovoljnosti dijaškega temperamenta. Kopiciti pa načrte na načrte, ne da bi se mogli tudi resnično vsaj delno udeležiti, ne bi bilo v soglasju z glavnim geslom struje, s katerim stoji in pade. Pa nobena frakcija struje ni nadkrilila in spremenila smeri njene tradicije, vse so bile prešibke, ker niso mogle postaviti močnejšega gesla.

V takem stadiju jo je dohitelo resnično dejstvo novega pokreta, ki je bil vedno integralen del njenega programa. Zakaj je jugoslovansko gibanje zavzelo hipno tako široke dimenzije in simpatije, je nepotrebno razlagati. Tudi mladi naš narod je slutil tesnobo in mnogokteri njegov ud se je zgrozil v hudi uri v obupu za njegovo eksistenco. Oživljeni klic po jugoslovanskem edinstvu je elektrizujoče vplival in vse se je zdelo tako enostavno in jasno. Vsak argument je imel toliko verjetnega zaledja, da je moral prvi hip držati. Sto in sto rok je pograbilo za rešilno vejo, zato in čudno, da so iz subjektivnih želj in razlag kresnile mnoge iskre trdih sporekljajev. Tesnobni obroč, ki nas je oklepajal kljub krepki volji do borbe za obstanek, se je razletel. Zgodilo se je nekaj, kar je bila tajna želja in česar ni nihče pričakoval. In vsak se je hotel potruditi, da v najkrajši dobi nadomesti za podkrepitev novega evan-

gelija vse, kar je zamudil. Deljeni tabori so pograbili vsak za svoj splav, na katerem se bodo borili za novo oznanenje. Kulturne gospodarske, politične inštitucije so morale čez noč popolnoma resno pritegniti jugoslovansko edinstvo v svoj delokrog.

V dijaštvu sta si v prvem hipu stala nasproti narodno-radikalna struja in številno slabša, ali privlačnejša frakcija oficialnih Jugoslovanov. Da se struja z „Omladino“ ni vrgla s „Preporodom“ rama ob rami v boj, temu leži vzrok v disciplini organizacije, kateri ni bilo težko na prvi pogled sprevideti, da se bo z velikim šumečim valom srečala prej ali slej. In res, kako malo časa je trajalo in pota so tekla paralelno... Vse skrajnosti, vse prenapetosti so se umaknile spoznanju, da je pokret preresen, preveč vitalnega pomena za Slovence, nego da bi se dal čez noč neomajljivo vkoreniniti in pognati sadove. Treba je izkušenj, previdnosti in stvarnega dela. In v tem oziru more struja nastopati kot predhodnik, čegar solidna organizacija garantira za najuspešnejšo propagando jugoslovanskega nacionalnega edinstva. Veliki pokret je zadel pred kratkem udarec, ki bo močno težil na vseh naših stremljenjih; podkrepljeno preganjanje se nam obeta in ni je lepše prilike nego je zdajšna, da se pod silo razmer odrečemo vseh malenkostnih predsodkov, lokalnih trenj in zlasti še osebnih nasprotstev, ter se zvežemo v imenu slovenskega obstoja v delu za jugoslovansko edinstvo. Ne povdarjamo kulturno, ali politično, ali gospodarsko edinstvo, ampak delajmo onostavno za tisto, ki nam je v danem položaju najbolj priročno. Vse drugo se bo razvijalo na tistem paralelno. Radikalna gesla v tem velikem pokretu niso zastarela tradicija, ampak enako kakor ob postanku struje bojna gesla polna svežosti in nezlomljiva, saj so kaljena v mnogih in trdih izkušnjah; ž njimi bomo vresničevali ideje in načrte zaeno z zahtevami Slovenije one Jugoslavije. Zdi se nam da danes, ko so padli nesporazumi, za radikalno strujo ne more biti lepšega občutka od onega, da ji je dano smatrati se na polju dela za velikega, potrebnega predhodnika na novo vstajajočim dijaškim organizacijam oživljenim v jugoslovanstvu.

A. OGRIS:

O romantični aritmetiki.

(Prispevek k jugoslovanskemu vprašanju.)

Moderni ljudje imamo zelo razvito bajeslovje, a Hesioda še nimamo. Sorodstveno razmerje novih bogov je tako zapleteno, da presega moderna theogonija sile enega samega človeka. Kajti dvajseto stoletje ima toliko bogov, boginj in polubogov, da sprejme njih imena le večji slovar. Vsakemu pa so znana najvišja božanstva. K njim se štejejo Razum, Volja, Življenje, Pravica, Napredek, Človeštvo, Narava i. t. d. Vsakdo jih ima nekaj v oltarju, čeprav jih časti morda le bolj nezavedno. Ampak časti jih vsakdo po svojem izboru in svojem načinu. Nismo še tako napredovali, da bi mogli živeti brez božanstev. Da, mi sprejmemo radi še kakšne nove, kakor včasih liberalni Rimljani. V preteklem stoletju se je rodilo dosti takih intelektualnih božičev. Prinesli so evropskemu človeštvu dosti blaga a mu dodali za nameček tudi dosti zmotujav.

Zadnja desetletja je zaslovelo posebno božanstvo — številka. Statistika je vzgojila respekt pred številko. Racionalistično čaščenje številke je rodilo v politiki hude posledice. Moderni usus je, da se zateče k temu božanstvu vsakdo, kdor hoče priti kateremu vprašanju do dna. »Številke govore« takšen je navaden zaključek. Recimo, da govore. Ampak one povedo polovico resnice. Ne več. Hiba tiči v tem, da jim verjamemo preveč absolutno. Zaupamo prav po ameriški metodi prodirni sili velikih količin, računamo z njimi, kakor z realnimi činitelji in skušamo pri našem vbadanju doseči povsod čim večje rekordno število. Zlo tiči v celem modernem življenju in ne pohaja samo od enega samega vzroka.

Enostranska statistična metoda začenja biti na kvar našemu manjšinskemu delu in kakor po mnogočem soditi tudi jugoslovanskemu vprašanju. Seveda, statistika je bila potrebna in kot prvo sredstvo najlažje dostopna. Statistično imamo manjšinsko vprašanje rešeno. To je pokazala prva dijaška manjšinska razstava. Toda dijaštvo bi ne smelo pozabiti, da je to še le začetek. Po glavah imamo preštete vse Slovence in razvrščene v rubrikah, tabelah in primerjalnih risbah. Glavno delo nas še čaka. Kje je še statistika slovenske premične lastnine, našega kmetijstva in njegove kakovosti, našega obrtništva, kje statistika naših higienskih razmer, gospodarske in splošne izobrazbe, naših gmotnih odvisnosti, naše industrije in našega beraštva? To vse je treba le zbrati iz uradnih in poluradnih publikacij. Seveda, nekaj statistične predizobrazbe zahtevajo takšne kombinacije na vsak način. Potreba po takšnih podatkih je nujna, kajti brez njih ni mogoče pričeti nobenega resnega enotnega dela. Češki Nemci bi nam služili v tem pogledu lahko za vzor.

Njih glavna knjiga narodnega posestnega stanja na Češkem je natančna v vseh podrobnostih, njih metode izkušene. In če stori dijaštvo vse to, naloga še dolgo ni izčrpana.

Čim temeljitejši bo v tem oziru naše delo, tem bolj bo izginjala vera v številko, katero niso zanesli k nam samo statistiki, ampak ki životari med nami še iz časov narodnega probujenja, iz romantike. Tedaj je bila številka koristna. Pokazala nam je, da bi bili lahko močni v zedinjeni Sloveniji, da bi se mogli opirati na stotere milijone avstrijskih in izvenavstrijskih Slovanov, da gleda na nas mnogo stoletij slavne zgodovine in da je slovanska teritorialna posest nepregledna. Ogromne količine so pomagale vzneti tedaj narodno navdušenje, zaupanje v število je podpiralo podrobno delo. Na narodnih taborih zbrane nepregledne množice so onajale zavest posameznika in vzbudile željo po vsestranski edinosti ne le Slovencev, temveč vesoljnega Slovanstva. Na tej zanosni podlagi se je jela razvijati naša kultura hitreje in se razvija deloma še danes.

Češki inženir O. Pára je povzročil letos v slovenskem in češkem časopisju dosti živahno polemiko. Glavno v zadevi Trsta. 90% verjetnosti je, da Trst ne pripade onemu narodu, ki bo ondi zastopan z največjim številom svojih pripadnikov, ampak onemu, ki ga bo imel gospodarsko v svoji oblasti. Teoretično nam g. Pára ni delal krivice. Logika modernega mednarodnega in svetovnega gospodarstva in njegovega trabanta, sodobne politične prakse, ne odpira drugih vidikov, naj si želimo že trializem ali karkoli. Preveč smo še zaverovani v številko. Ne le v Trstu, tudi povsod, kjer se moramo boriti za naše pravice, predvsem na severni jezikovni meji, štejemo le glave naših rojakov, se razsolzimo ob »tužnem«¹ Korotanu in zgubljenih štajerskih rajih in tarnamo videč, kako izginja kos za kosom naše domovine v nemškem oceanu. Egoisti smo, veseli toplega kotička, če ga imamo in ne razumemo skupnosti tolikerih činiteljev, ki večajo našo narodno bedo. S ponosom kažemo na tolike in tolike tisoče slovenskega prebivalstva v ogroženih krajih, pišemo srborite uvodnike, pošiljamo klice k cesarskemu Dunaju in pričakujemo v trdni veri, da se vzdignejo nekoč ti deset in stotisoči in dosežejo »narodne«² pravice. Preveč še zaupamo v pravico, čeprav morda o njej bolj govorimo, kakor smo prepričani o njeni bolj kot hipotetični zmagi. Revni tisoči! Po tej poti romajo sigurno tja, kamor nekdanje gosposvetsko slovenstvo. Gospodarsko in kulturno so zaslužnjeni nemškemu kapitalu, neprijazni politični upravi in last not least nehote in nevede ali konsekvntno odnarođujočemu klerikalizmu. Zgubljeni so in nikdar ne priborimo več nazaj teh krajev, ako ne izkoreninimo prazla vsega odtujevanja, t. j. naših retrogradnih gospodarskih in splošnih kulturnih razmer na meji. Obrambne šole so sicer zadržujoče sredstvo

a ne mnogo več. Lahko je biti Slovenec v brezskrbnejših letih, toda ne smemo se čuditi, ako kloni dub pozneje pod težo gospodarske odvisnosti. Od obmejnega kmeta ali obrtnika ne moremo zahtevati samo katonstva. Kdor ni mnoga leta sam opazoval in na sebi čutil vabeče premoči gospodarsko in kulturno močnejšega naroda, ne more govoriti *ex offio* o odtujevanju. Kako izpodkopujejo dan na dan, leto za letom radi slovenstva pretrpljene gospodarske krivice narodno zavest, kako deluje bojkot gospodujočih slojev na slovenskega inteligenta, v kateri meri izpodkopavajo finančne težave samozavestnost osamljenega slovenskega kmeta, kako se mu mečejo neprestano polena pred noge, kako je trpinčen z najrazličnejšimi šikanami, zasmehovanji, sitnostmi in ponižavanji, dokler ne otopi rodoljubna gorečnost in se ne jame pogrezati nevede počasi in sigurno v mlačnost in nemškutarsko brezbriznost, vsega tega ni v številkah, ali tu edino je treba zasaditi. Kaj pomeni magari 150.000 toda zadolženih, hiperklerikalnih koroških trpinov-Slovencev, ki hočejo živeti samo za oni svet in životarijo v popolni kulturni in gospodarski tuji odvisnosti, kaj pomeni magari 120.000 tržaških Slovencev, ki nimajo lastne strehe in morajo biti hvaležni, ako jim nakloni nemški ali italijanski kapital težaško delo? Narodna moč se ne meri po številu, kultura ne po nizkih odstotkih analfabetov, samostojnost ne po narodnem zanosu in jugoslovanska bodočnost ne sloni na romantični aritmetiki in mehničnem skupljanju tako raztresenih, neenotnih narodnih ciljev. Količina, to romantično strašilo, se mora umakniti kakovosti. Predvsem v narodno obrambnem delu. Kajti ako nas zasači usodni dan v tej gospodarski in kulturni razdrobljenosti, pojde politični čin preko nas. Proletarski narod sam ob sebi še ni bil nikdar kakšna atrakcija, tudi za »brate« ne. Pojem naroda ni več, kar je bil nekdanj, izgubil je svoj romantični, idealni nimbus. Stoletje trustov in kartelov pojmuje narod že bolj kot gospodarsko-kulturno enoto, ki se ne navdušuje več za narodovo »dušo«, ne za njegove šege in navade, ne za stare narodne pesmice in romantično zgodovino, ampak ki računa trgovski in pozna ter išče predvsem zelo realne, egoistične interese in samo interese! Exempel pro domo: idealna slovanska vzajemnost! Kako se je dandanes komercializirala! Jezikovne in folkloristične posebnosti, plemenska svojevrstnost in zgodovinske tradicije ne izpolnijo več pojma: narod. Ti činitelji postajajo povsem sekundarnega značaja. Gospodarska homogenost in kulturna moč sta edina predpogoja za obstanek. Gmotno slab ali zaslužnjen narod mora izgubljati svoj jezikovni zaklad, majhen toda ekonomsko samosvoj in kulturno po modernih načelih delujoči narod pa ne more izgubiti svojega jezika. In žalibože, tudi v kulturnem delu se ravnamo še vedno po številki. Za to prešampujemo staro literaturo, drobimo svoje moči

na mnoga skromna podjetja in kažemo na kupčke niti ne srednjevrstnih vsakoletnih proizvodov. Na gospodarskem poprišču tratimo svoje sile na isti način. Stare metode cveto še mirno naprej. Medtem ko je premagala gospodarska koncentracija drugod že najrevolucionarnejša gelsa in verske politične boje, mora ubogati slovenski kapital malenkostnim strankarskim ambicijam, verskim preprirom in smešnemu krajinskemu partikularizmu. Medtem ko so jeli v posl dnjem desetletju drugi narodi staviti zenočeno denarno koncentracijo kot najhujše orožje v mednarodno politiko, se deli naš denarni trg v mnogo sovražnih taborov, ki bi izpodkopali najrajši drug drugega. Sleherno leto čujemo sicer o obilnih letnih proračunih in kažemo zopet na številko, ampak pigmejstvo ostane taisto.

Za to smo tako brezsilni. Jugoslovansko vprašanje ni vprašanje folklore, ne filologije, ne etnografije, ne romantični zanos, ne preštampovanje in predvsem ne aritmetični problem. Naj se naša želja že uresniči kakorkoli, mi moramo prinesiti v zajednico svoj patrimonium. Sicer ne pričakujemo ravnopravnosti. Ne zanašajmo se na število v kteremsi bodi ogledu, računajmo solidno, egoistično in napravimo najprej svoj inventar. V jugoslovanski zajednici je edina naša narodna rešitev, toda bodimo si v svesti, da bomo mogli prispeti k edinstvu v sedanji mednarodno politično gospodarski konstelaciji le s tem, kar bo res naše, ne po številu, ampak po faktični vladi in posesti.

FREDERIC HARRISON:

Naloga novega stoletja.

Spregovoril bi nekaj besedi o perečih vprašanjih naše dobe, poslednje misli moža, ki nosi v svojem spominu velike narodne in socialne spremembe treh generacij. Mislim, da bo moralo rešiti XX. stoletje štiri probleme, ki so veliki in zahtevajo svojo rešitev. To so:

1. Uničujoča oboroževanja in besna tekma velesil, da dojdejo do vojaške premoči;
2. Borba med velikimi državami na eni in praktična neodvisnost podjarmljenih narodnosti na drugi strani;
3. Tendencia strniti eksekutivno, zakonodajno in upravno oblast in osredotočiti vse v enem velikem demokratičnem zboru;
4. Napredovanje socializma in zahteve proletariata po političnem in gospodarskem vodstvu v imenu dela.

Obstojajo še druga vprašanja, toda ta štiri so po mojem mnenju največja in najnujnejša. Sicer pa moremo gotova druga vprašanja, kakor so na primer: državna religija, cerkev in neodvisna šola, ženske pravice, zakonske in rodbinske pravice in dolžnosti, uvrstiti v eno ali drugo izmed naštetih vprašanj.

Seveda ni moj namen, hoteti se izgovoriti o teh problemih. Hočem samo pokazati, da imajo skupen značaj in vsebujejo skupen postulat kot predpogoj njihove rešitve. Kar hočem na tem mestu povedati je, da vplivajo ti štiri problemi z veliko silo na vse človeške socialne in moralne interese in da delujejo v človeški naravi potom egoistnih in altruistnih strasti. Za to jim ne more blizu noben razvozlaj, ako je stoletna borba pregloboka, da bi se umaknila političnim ali materialnim interesom. Imperialisti bodo hoteli ostati še zanaprej gospodje in mali narodi ter province se bodo borile za svojo svobodo. Nič ne more umiriti te neizbežne borbe med gospodoželjnostjo in svobodo, ako ne vstane morda kakšen nov duh, ki bi spremenil človeško naravo samo.

III. Kar se tiče tretjega problema, ločene oblasti eksekutivne vlade, zakonodaje in davkov ter uprave, bi spregovoril bolj na široko. Zgodovina držav, ki so se vzdržale, enoglasje boljših publicistov in ustava skoraj vseh modernih držav, vsi potrjujejo to trojno delitev oblasti v bolj ali manj popolni obliki. Jaz sam sem prepričan, da je ta razdelitev trajna, organska in neobhodna za vsako dobro urejevano državo, naj bo že velika ali mala. Ali tendenca moderne politike obstoji v tem, da hoče pogaziti ena velika demokratična zakonodaja druge oblasti, medtem ko si hoče v mnogih modernih državah pod vplivom vojne ali revolucije eksekutivna oblast prilastiti zakonodajne, fiskalne in celo sodnijske oblasti. Od teh dveh abstrakcij povzročeno zlo je dandanes popolnoma očitno.

V Rusiji, Nemčiji in Turčiji vidimo, kako se vlada pripravlja venomer za vojno ali za odpor proti revoluciji in omejuje zato zakonodajno oblast ter njene finančne pravice in kako si prisvaja celo že upravo. Resnica je, da ne vedno enako. Tako so na pr. v Turčiji veliki vezir in njegove kreature popolnoma neodvisni od izvoljene zbornice in ravnajo z upravo, kakor s subalternimi uradniki. V Rusiji vendar kaže duma še nekaj življenja in ruski sodni dvori niso tako servilni kakor v Turčiji. V Nemčiji vojaška birokracija nima toliko moči, toda državni zbor je enostransko političen, socialen ali gospodarski. Oni tvorijo del velesvete človeških strastij in emocij.

I. Predstavite si ogromne žrtve in prizadevanja, ki jih nalaga oboroževanje vsem občanom in strahovite nevarnosti, s katerimi obdaja prebivalstvo. Ampak narodni ponos, domorodne dolžnosti, ljubezen do vojaške slave, agonija ter sramota vojaških porazov so tako veliki,

da se udajajo narodi brez pritožbe. Krščanski pridigarji, dobrohotni moralisti, praktični ekonomisti in navdušeni pacifisti pridigajo gluhim ušesom. Sijaj vojaške slave, dolžnost patriotične obrambe sta tako mogočni sili, da ljudje ne poslušajo politikov, narodnih gospodarjev in župnikov. To pomenja, da se obrača problem oboroževanja tako globoko do človeške narave in da posega tako vitalno v najmogočnejše strasti in čustva, da ne more vplivati na človeško ravnanje noben specialen interes, nobena izguba in dobiček, materialna ali moralna krivica. Nič ne more spremeniti sistema oboroževanja na suhem in na morju razen morda kakšna ideja, ki bi prenovila človeške duše in pokazala občanom, da so sinovi ene in iste domovine.

II. Oglejmo si drugi problem: borba med državami, ki hočejo zadušiti male neodvisne države in strastno željo narodov — malih in šibkih moči — ki zahtevajo svoje lokalne svoboščine in nadaljevanje svojega zgodovinskega žitja. Mednarodna politika obstoji v tem neprestanem nasprotju med državami in provincami, med narodnostmi in plemeni.

Tudi tu velja taista resnica. Državni ponos je tako divja strast mogočnih, tradicije krajinske svobode so tako trpežne, da ne more skleniti nobenega zakona proti volji vladarja in ne more zavreči skoraj nobenega davka, ki ga zahteva. Celo učena in briljantna nemška uprava ne more govoriti neodvisno v slučajih razžaljenja veličanstva, vojaške in birokratične prepotence. V dejstvu je *mutatis mutandis* podobna nemški državi tudi avstrijska.

V deželah kakor Rusija, Nemčija in Turčija, kjer ima monarhija, t. j. legitimna eksekutivna oblast še svojo vsled verskega sijaja neodvisno moč, uprava ni samo realna sila, ampak ona poveljuje in gospoduje nad izvoljenimi zbornicami in si podjarmlja za svoje namene sodno oblast. V Angliji, Italiji, v skandinavskih deželah, v Belgiji, na Nizozemskem, v Španiji, je monarhija dejstveno socialni in zgodovinski ostanek brez prave neodvisne avtoritete. V teh deželah izvršujejo v bolj ali manj častnih oblikah demokratične zbornice državno oblast in tod ni treh sopostavljenih avtoritet. Razven slučajnih kriz ali kakšne sijajne osebnosti na prestolu, sta v dejstvu v teh državah samo dve oblasti in izvoljene korporacije so, kakor se razume, skoraj edini gospodje.

V monarhijah, kakor v Italiji in še bolj v Belgiji, kjer izvršujejo katoliški in aristokratični činitelji še tradicionalni vpliv, posegajo kraljevski ostanki bolj ali manj vidno še vedno v eksekutivo. Toda v splošnem imajo izvoljene zbornice in poslanci, ktere si izberejo, dejansko kontrolo nad upravo. V Angliji, v treh skandinavskih drža-

vah in na Nizozemskem ima monarhija samo še protokolarni in začasni vpliv in izbrane zbornice so vsemogočne.

Anglija nudi v dveh ozirih edinstven značaj, namreč glede skoraj absolutne avtokracije poslanske zbornice in glede absolutne neodvisnosti pravosodstva. Tisočletna in nepretrgana monarhija v Angliji je najstarejša in najbolj zgodovinska, toda kralj nima čisto nobene oblasti, ako izvzamemo čisto formalne ceremonije. Da, on ni niti več izvor vseh časti. Čeprav se izvrši vsaki upravni in pravosodni čin v imenu kralja, obsadi v resnici vsa cerkvena, sodna ali ceremonialna mesta minister, ki načeluje poslanski zbornici. Avtoriteta tega ministra je odvisna od dne do dne od njegove zmožnosti, ohraniti zadostno večino glasov v veliki zbornici, obstoječi iz različnih in nasprotnih strank, ki sodelujejo samo v začasnih kombinacijah. Angleški ministerski predsednik je despot, ki je odvisen sleherni dan od glasov kakšnega burnega shoda. Noben vezir v »Tisoč in eni noči« nima bolj neomejene oblasti, edino da ga njegov gospod, izvoljena zbornica, v danem trenutku ne odslovi.

Na drugi strani je v Angliji pravosodstvo vseh stopinj na zunaj popolnoma neodvisno. Ne kralj, ne minister in ne parlament ne morejo vplivati na noben način na to korporacijo, oni je ne morejo spreminiti, niti pospešiti ali zakasniti njenega postopanja in njene razsodbe. Angleške sodnije niso nikdar bolj dogmatične, kakor tedaj, če zavržejo kakšen zakon zakonodajne zbornice ali kak vladni čin. Angleško pravosodstvo je najneomajnejše — ako že ne najarogantnejše v svojem zakonitem ponosu; medtem ko more birokracija v Rusiji, Nemčiji Španiji ali Italiji vplivati na sodnijo, medtem ko more v gotovih slučajih vplivati v Franciji ali Ameriki na javno mnenje, se more reči, da so v Angliji sodniki ponosni, ako imajo priložnost, se ponorčevati iz interesov upravne oblasti in od zakonodaje zagrešenih napak in zbadati javno mnenje kakor ignorantno množico.

Res je, da so bili včasih in svoječasnó angleški sodni dvori zelo strogi napram proletarcem, sindikatom in glede prestopkov proti imovini. Toda to se ni godilo izven zakona, radi krivičnega predsodka ali zaradi razrednega interesa, ki je premotil sodnika. Hiba je tičala v zakonu, v tradicionalnem duhu angleškega zakona, ki je ščitil imovino in trgovsko svobodo. Stari zakoni so bili v splošnem krivični napram bogatim in revnim, napram kapitalu in delu. Vsa tendenca angleškega zakona je bila in je še konservativna. Vsi angleški advokati so bili vzgojeni v konservativnih idejah. Oni so se držali neomajno konservativnih zakonov, ki so bili dostikrat že radi tega okrutni in nepravilni, oni se niso prodajali pod vplivom korupcije osebnim predsodkom, ampak so razlagali zakone po tradiciji. Neodvisnost in stvar-

nost angleška pravosodstva je eno izmed najznamenitejših dejstev moderne zgodovine in ta dežela nudi svetu sijajen zgled za zdravo organizacijo države.

Dostikrat se čujejo v Angliji kakor v Franciji ali Ameriki tožbe o avtokratični oblasti, ki jo izvršujejo ministri nad zbornico. V Angliji je moda se pritoževati nad samovoljnim postopanjem kabineta, ki odteguje, kakor se pravi, poslanski zbornici njeno svobodo in pretvarja parlamentarne člane v navadna kolesca glasovalnega stroja. Ampak to ni slučaj eksekutivne oblasti, ki si prisvaja pravice zakonodajne oblasti. Samovoljno ravnanje ministrov je samo dozdevna omejitev zborniške neodvisnosti. Večina, obstoječa morda iz nekaj nezadovoljnih posameznikov zamore vsak čas v kakšni nedolžni zadevi ali celo potom zvijače onemogočiti ministerstvo. To pomenja edino le voljo večine zbornice; odpor manjšine in njene pritožbe, ko je podlegla, pomenjajo samo efekt odločevanja z glasovanjem na kateremkoli zboru.

V državah, ki niso monarhije, temveč republike s prezidentom na čelu, ima letá običajno mnogo več dejanske eksekutivne oblasti, kakor vladar v mediatiziranih monarhijah, kakor sta Anglija in Nizozemska. Tako je predvsem v Združenih Državah, kjer imenuje po pravilih ustave prezident svoje lastne ministre, ki izvršujejo eksekutivno oblast, ki pa niso neposredno odgovorni kongresu in še manj poslanski zbornici. Združene države nudijo pravi primer bolj predsedniškega šefa, kakor parlamentarne ustave. Kar se tiče mene, sem mnenja, da je predsedniška država, kakor so jo pojmovali Olivier Cromwell, George Washington in ustanovitelji Združenih Držav, najboljši sistem moderne države. Ona je stalnejša in pravičnejša, kakor monarhija, ki postane ali avtokratična, kakor Nemčija, ali pa navadno protokolarna, kakor Anglija.

Združene Države imajo boljšo ustavo, t. j. ustavo prave predsedniške republike. Trije činitelji: eksekutiva, zakonodaja ter finance in pravosodstvo se nahajajo v lepšem ravnovesju in so ločeni bolj natanko, kakor v vsaki drugi moderni državi. Njih slabost obstoji v kratkotrajnosti samooblasti senata v eksekutivi. Kljub vsem svojim pomankljajem pa je državni sistem Združenih Držav najboljši in najstalnejši izmed vseh obstoječih ustav.

Tudi Francija je predsedniška republika, čeprav po ustavi in tradiciji eksekutivna oblast prezidenta ne sega tako daleč in nima tolikega učinka kakor v Združenih Državah. Švico in Portugalsko moremo imenovati predsedniški republiki, čeprav je eksekutivna neodvisnost njihovih predsednikov še pičlejša, kakor ona francoskega predsednika.

V državah, ki imajo še kralja, letá nima več moči in vsled tega v njih tudi ni najti neodvisnosti eksekutivne oblasti, ki se nahaja v rokah

demokratske zbornice. Te bastardne monarhije, ki so skrivne republike, so mnogo manj demokratske in ravno tako nestalne, kakor države, ki so republike tudi po zunanosti i z organično, pisano ustavo. Naš državni sistem v Angliji je v sedanjem času ravno tako ultrademokratski in ravno tako nestalen, kakor oni v Atenah v dobi Perikleja in Kleona, ko so je zbiralo na tisoče občanov, da poslušajo govore na Pniks in odglasujejo sleherni dan nove zakone iz uslužnosti napram najpriljubljenejšemu govorniku. Anglija predločuje svetu najslabši primer demokratske izvršne oblasti v rokah zbornice in najboljši primer neomadeževanega in ponosno neodvisnega pravosodstva.

Vsled katerih razlogov je ta trojna delitev oblasti tako pomembna za blagor države?

O tem bi se dale pisati knjige, označiti pa morem samo nekatere najočividnejše razloge.

1. Čudežna zamotanost moderne administracije in njen vpliv na javno življenje zahteva v izvršni oblasti osredotočenje, stalnost, pripravljenost in celo molčečnost, toraj ravno stvari, ki so nemogoče, ako se mora izvršiti vsak izvršni čin v navzočnosti občinstva in pod kontrolo mnogoštevilne zbornice, ki je dostikrat v državnih poslih ravno tako ignorantna, kakor novorojeno dete. Angleški vojni minister mora odgovarjati vsak dan na vprašanja, ki se nanašajo na strateške načrte, kakor da je obdolžen goljufive krive. Minister za zunanje zadeve mora dajati zlagane odgovore impertinentnim radovednežem, ki želijo zvedeti, kaj se godi na kakšni mednarodni konferenci.

2. Funkcija zakonodaje obstoji v zastopanju vseh raznih razredov, interesov in narodnih podjetij. Ona mora biti mnogoštevilna, toda ona se sprevrača v nerazsodno maso, ako obsega čez 500 članov in bi jih ne smela imeti nad 300. Je li reprezentativna, se mora shajati iz različnih pokrajin in mora biti ravno tako mnogolična, kakor zastopani interesi. Takšna zbornica je za izvršivo vse prej kakor poklicana. Njene zakonodajne in finančne zasluge se preobrnejo v škodljivost, kakor hitro si prisvaja izvršne oblasti. Za večje dobe dajejo politiki njeno smer finance, t. j. državni davčni dohodki. Ako mora izvršna oblast urejevati davke, postane tiranična. Ako pa hoče zbornica, ki odpira ali zadrigne svojo mošnjo, neposredno izvrševati izvršno oblast, je učinek le slabotna, nestalna in omahujoča vlada.

3. Ni treba izgubljati mnogo besed za neobhodno državno potrebo neodvisnega in neokorumpiranega pravosodstva. Zastonj je odglasovati zakone, ako se ne izvršujejo pravično in nepristransko. Ako more vplivati izvršno na pravosodstvo, je zakonodaja ničevna in rezultat je tiranija. Neomajljivo in neizprevržno pravosodstvo je ravno tako potrebno, kakor osredotočena in svobodna izvršiva ali kakor odkri-

tosrčni, neodvisni in svobodni poslanci. Anglija ima najmanj neodvisno eksekutivo, najsamooblastnejšo zbornico, ali ona ima obenem tudi najneomajnejše pravosodstvo, kar jih pozna stara in moderna zgodovina.

IV. Kar se tiče četrtega problema, napredovanja socializma, o njem ne moremo govoriti obsežnejše, predno si nismo na jasnem, kaj da je socializem. Dandanes pomenja ta beseda marsikaj, kar je istočasno natančno opredeljeno a ostane kljub temu zelo nejasno. Obstoja pameten in dobro vpljivajoč socializem in obstoja slab utopičen socializem. Malo ljudi, ki rabijo to besedo, se vpraša, kaj da prav za prav hočejo povedati. Mnogokrat imenujemo socialistične nekatere zakone in javno-koristne načrte. In to ime dajemo tudi čudnim moram, ki hočejo odpraviti imovinsko pravico, družino, zakon in vlado. Ampak socializem, ki pomenja porabo vseh državnih sredstev in vseh občanov v korist najboljših interesov in moralni napredek družbe, t. j. celega prebivalstva — moških, ženskih in otrok, ni samo najmogočnejša in najživahnejša smer stoletja, ampak je tudi neizbežna naloga, ki jo bodo morala izvršiti bodoča stoletja.

Jasno je, da bo morala bodočnost, ki bo videla to ogromno, vse-mogočo regeneracijo družbe, se pečati z vsemi različnimi strastmi in silami človeške narave, naših rodbinskih nagonov, z našo aktivnostjo, z vsem tem, kar ljudje mislijo, ljubijo, želijo, delajo in čutijo. Toda to je zadača filozofije, morale in religije. Rešitev problema ne more biti ne politična, ne gospodarska ne industrialna, kajti to bi bilo samo časovno, paliativno sredstvo. Taisti razlogi veljajo za vsak posamezni problem, katerih sem se dotaknil, za oboroževanje, nacionalizem in demokracijo. Vsa ta vprašanja se dotikajo tolikih interesov in človeških strasti, da je delna rešitev nemogoča. Sociologija obsega toraj filozofijo, moralo in religijo. S poslednjo besedo ne menim nič bogoslovskega, nadnaravnega ali metafizičnega, temveč realen, znanstven in človeški smoter, ki vzbuja navdušenje in požrtvovalnost. Rabim besedo religija v splošnem smislu, kakor bi mogli govoriti, da je bila republika religija Scipiona ali da je bila Francija Dantonova religija.

Mi nismo rešili velikih družabnih problemov, ker smo v svoji slabotnosti verovali, da je ta ali oni novi zakon, nova ustava ali specialna odredba univerzalna panacea. Sociologija je šarlatanstvo in pedantizem, ako hoče najti rešitev neodvisnih socialnih problemov s pomočjo parcialnih pripomočkov. Vsi socialni problemi so občni in se nanašajo na celi socialni organizem. Ravno tako se mora vsaka socialna sprememba tikati družbe na organičen in sintetičen način kakor da se gre za živo bitje.

Fr. Harrison, letošnji predsednik mednar. sociološke družbe, je rojen l. 1831. Kot advokat in socialni politik je stal na čelu mnogim javnim re-

formam in si stekel mnogo zaslug. Nektera glavnejša dela so: *The meaning of history* (1862); *Lectures on education* (1883); *International policy* (1884); *The industrial republic* (1890). — Preloženi članek je izšel v »Revue internationale de Sociologie, junij 1914.

Maske in profili.

XVII.

A. OGRIS.

Théodule Ribot.

Psihologija ni ravno ona veda, ki bi bila pri nas predmet širših diskusij in občnega zanimanja razumniških krogov. To vidimo že na mizeriji naše psihološke literature. Izkazati se nimamo s prav ničemer. Te malo uvaževane vede ne spoštujejo mali in ubožni narodi. Kajti ona je kakor umetnost, estetika, neki znak kulturne samostojnosti in zrelosti, nekak luxus, plus, ki si ga ne more dovoliti oni, ki se mora še boriti za svoj obstanek. Razven tega pa je psihologija še ena izmed najmlajših ved in je menjala zadnje stoletje opetovano svoje lice, kar jo je spravilo pri vsakem poštem povprečniku ob kredit. Naposled imamo Slovenci še en izgovor. Nemška »Gründlichkeit,« ki je po navadi le zvaneča etiketa za gostobesedno megljenost in s katero ubijejo srednješolecu vsako zanimanje za osebni znanstveni interes, vzbuja predstavo, kakor da je psihologija le pusta logomahija brez praktičnega pomena. Na eni strani je samo metafizično, nejasno govoričenje o nečem nepojmljivem, na drugi strani so Nemci psihologijo čisto zmatematizirali. Natanko so preračunali vse najmanjše okoliščine duševnih pojavov, sestavili statistične piramide a vsled napačnega sklepa, da pomenja merilo že ključ, je ostal uspeh vendarle »ridiculus mus.« Kako bi se toraj zanimal Slovenec za psihologijo, kakor jo zakoplje sleherno leto mnogo nemških psihologov v neprebavne kodices? A vendar nam je treba tudi psihologije. Saj hočemo integralno slovensko vedo in ne mednarodne filijalke na slovenskem ozemlju.

Seveda: začeti bi morali s samovzgojo, premišljevanji, kako vzbuditi zanimanje naše mladine. Če bi bil g. Mamon moj prijatelj, bi prišel s prevodi Ribotovih klasičnih del. Več romanizma, romanske metode nam je treba. Slovenci nismo mistično navdahnjen narod, pri nas ni ugodnih tal za metafizični »Grüßelsinn« in z znanstveno gostobesednostjo nam ni zapravlјati časa. Kmetje smo, pravi stanovski in mentalni kmetje, ki mislijo in govorijo zelo konkretno, enostavno in stvarno.

In takšen značaj nosi tudi Ribotova psihologija. Znanstveni klasik par kateksohen ne le v francoski literaturi, temveč v vsem kulturnem svetu, mož, ki ne hlasta po briljantnih teorijah, ampak se zadovolji s postopnimi manjšimi uspehi, ki ne polemizira, ker ve, da je to izgubljen čas in ki se ne zateka v metafizične megle po znanstvene razloge. V poslednjem leži velik del Ribotovih zaslug za psihologijo. Kajti še le z njegovim prizadevanjem je postala eksaktna veda, se postavila na objektivno poprišče, skratka, se osvobodila.

Blaznost bi bila, hoteti naštetih na dveh, treh straneh Ribotove uspehe ali podati resumé tako mnogih del. Omejeni prostor ne pripušča sistematičnega pregleda, kvečjemu opomnje k vodilnim načelom. Glavna dela so prevedena že davno v vse kulturne jezike in sečitajo kakor romani kljub svoji najvestnejši stvarnosti.

Pred Ribotom psihologična veda ni bila mnogo več kakor shematična registratura duševnih pojavov. Apriornost se je šopirala in izmislila človeku neke mistične sposobnosti. Učenjaki so kopičili dolge traktate o »čistem duhu«, ki je izven prostora in časa in delali čudeže simplističnega mišljenja. Iskali so povsod »prvotno načelo« človeške duševnosti. Ribot pa je vrgel »prvotno načelo« v koš, pometel s vsemi silogizmi in začel zbirati konkretna dejstva. Začel je iskati odnošaje med posameznimi dejstvi in študirati mehanizem duševnosti. Uvidel je, da psihologije ni mogoče gojiti brez biologije in fiziologije. Naj opazujemo katerikoli duševni pojav, vedno je dotično dejstvo samozavesti vezano z organičnimi predpogoji, od katerih je odvisno, medtem ko se z izkušnjami še nikdar ni moglo dognati nasprotno. Vsako duševno stanje pohaja od gotovega živčnega stanja. Mnogo ostane seveda v podzavestnosti in se znanstveno ne bo moglo preiskati nikoli. Tvorilo bo pa morda še zadostno pribežališče vseh mistično navdahnjenih ljudi, ki bodo iskali tam kamene za metafizične zgradbe. Živčni pojavi pa izvirajo iz dveh temeljnih lastnosti žive snovi, iz občutnosti in reakcije. Spočetka ozko združeni v primitivnih življenskih oblikah sta si poiskali vsaka svoje posebno središče in sta ostali vseeno neločljivo združeni. Zavest sama ne dodane ničesar. Dejanja ne izloči ideja in naj je še tako velika in krasna, temveč fiziologični činitelji, na ktere je vezana in od katerih je odvisna. Psihično dejstvo je torej po svojem bistvu le biologično dejstvo, poseben način, kako se javlja v gotovih pogojih delovanje živčnega sistema. Kaj hočemo? Koliko anatem se je izreklo že nad to mislijo. Toda ne vprašujmo nikogar po nasprotnih dokazih, sicer nam zameri, ker ga pripravljamo v neprijetno zadrego. Kajpada, ako opazujemo duševne pojave v njih zverženi totalnosti, si ne vemo dati odgovora in preostaja nam le tiho začudenje. Psihologična veda pa, kakor jo pojmuje Ribot, je kakor vsa-

ka biologična disciplina, študij početka in razvoja in nam izda ključ za k drugim prej nedostopnim tajnostim.

Nemška ali angleška metoda, ki dela s samoopazovanjem, z neposrednimi merili in s psiho-fiziologijo, vede samo k nejasnim, pomanjkljivim zaključkom. Ribot je pritegnil kot pomočnico patologijo. Ona dopušča izolacijo posameznih psihičnih pojavov, razdelitev mnogobrojnih činiteljev in pospešuje stvarne definicije. Duševne bolezni so razpad duševne enote, simplifikacija. Jedna psihologična pridobitev odpade za drugo, dokler se ne prikaže naga primitivnost, ki se da razdeliti in proučiti v svojih temeljnih prvinah. Novejše razvojne plasti se umaknejo staršim ne le v značaju plemena, ampak tudi v značaju posameznika, tako veli biologični zakon. In ako hočemo zvedeti, po katerem redu so se prikazali mentalni pojavi, zadostuje, ako proučimo postopni razpad. Oni, ki se prikažejo naposled, tvorijo najstarejše temelje. Proučiti evolucijo se pravi proučiti regresijo.

Še neki drugi pripomoček je vpeljal Ribot, ki se je izborno obnesel. Mentalno življenje primitivnih organizmov pomaga rešiti marsiktere in ne najmalenkostnejše psihologične probleme. Pri mravljah n. pr., pri opicah i t. d. opazamo gotovo zadržanje v izrednih okoliščinah, ki dovoljuje sklepati na gotovo sposobnost abstrakcije in generalizacije, na embrionalni razum, na najprvotnejši mehanizem duševnosti. S tem si pridobimo rezultate, ki jih rabimo za proučevanje sicer mnogo višje ali vseeno še dosti primitivne mentalne stopinje pri neomikanih narodih in otrocih. Takšni prehodi nam nudijo ogromno dokumentacijo, ki jo moremo spopolniti še s študijem jezikov, verstev, običajev, zakonodaj, političnih in socialnih naprav, umetnosti in znanosti. Vsaka stopnja v kulturnem razvoju pomeni stopnjo v mentalnem razvoju. Kulturno zgodovino bi mogli imenovati okamenelo psihologijo.

Glavni predmet psihologije mora pa ostati na vsak način normalni človek s svojimi psiho-fizičnimi peripetijami. Vzporednosti med telesnim in duševnim stanjem ni pustiti ne za hip iz očesa. Vsekdar, kadar se razmahne ali opeša vitalni impulz, kadar delujejo funkcije z vso silo ali se ustavljajo, dospe fizični občutek čustva in ideje in povzroča na videz včasih tako neutemeljeno veselje ali potrnost. Vse duševno življenje počiva na renesteziji, na organični zavestnosti, ki je neposreden izraz naših zadoščenih ali potlačenih želja po normalnem življenju.

Človeško duševno življenje se je razvilo od prapravnih početkov v dve smeri, razum in čustvo. Ribot podaja pregled poznejšega razvoja, imponantno sliko vesoljnočloveškega pohoda k sedanji kulturni višini, ki jo doživi sleherni smrtnik v miniaturni od rojstva do popolnega svojega duševnega razvitka. Precejšen kos sociologije vsebuje Ribotova psihologija, cela genealogija naših družabnih pojmov, od sebeobrane

do esteticizma, nebrojna postopna vrsta nam dvajsetstoletnikom že čisto mehaničnih nagnenj, nad katerimi vlada absolutno še strast. Patologija služi kot kontrolna metoda in potrjuje pravilnost historične. Enako razvojno pot je šel razum, objektivnost in vedno naraščajoči razpor s čustvenimi vrednotami.

Mnogo pažnje posveča Ribot antagonizmu med čustveno in intelektualno logiko. Vse tozadevne novejšje teorije pohajajo od tega 75 letnega moža, ki nas iznenadi še vsako leto z novo znanstveno pridobitvijo. Sicer so pa najznanejši sodobni psihologi Ribotovi učenci. O stvari se je pisalo v »Omladini« že večkrat. Zato moremo opustiti optovanje. Vendar bi delal neverni čitatelj Ribotu krivico, če si misli, da je takšno razlikovanje samo znanstvena potrata časa, učeno igrakanje. Vse te stvari so grozno konkretne, tako pereče konkretne, kakor najaktualnejši in pri tem najobširnejši sodobni problemi. In ako sklene neverni Tomaž, da se za Ribotovo psihologijo ne bo brigal, je to od ene strani zelo hvalevredno: ona učinkuje kakor medicinske knjige na laika, namreč silno sugestivno. Ni dobro iskati hipohondrije v knjigah. Na tem trpi družabnost, neposrednost.

Na drugi strani je priporočati Ribotova dela simplistom. Bog je z njimi obdaril naš narod bogato. Človek pride do spoznanja, kakšne enodnevnice, kako brezsilne so »ideje«. Kajti inteligenca je luksus. Kadarkoli gre za še tako majhen interes posameznika, opravlja razum opravila sužnja. Potrja, upravičuje, dokazuje, sugestira, se laže, denuncira. Intelektualnemu činu botruje vedno afektivni čin, kadarkoli se prikaže vitalni interes, naj si bo že socialen, moralen i t. d. Ideja ne igra nikdar prve vloge, ona je le slučajen povod. Želja jo je rodila, želji služi kakor svetilka in kadar zamrje želja, se razblini vse veličanstvo ideje v nič. Naše racionalne abstrakcije o »dolžnostih, morali, obveznostih« i t. d. ostanejo v stanju primitivnih pojmov, mi jih ne občutimo, čeprav bi radi prepričali nas same o nasprotnem, one ne vzbujajo afektivnih drhtljajev, ampak ostanejo tuje blago. Zato odrečejo svojo službo ravnotam, kjer jih čakajo najsijajnejši uspehi in praktično ne prihajajo v poštev.

Ampak čemu mnogo odlomkov iz Ribotovega dela? Preobširno je da bi mogli razkazati to znanstveno bogatijo. Prva njegova zasluga obstoji v tem, da je uvedel v psihologijo pozitivno metodo in proučeval duševne pojave, kakor jih nudi opazovanje, tako kakor se kažejo v resnici, t. j. čisto biologično. S tem je pokazal smer, v kateri mora napredovati psihologija, hoče li biti veda.

Slavna Ribotova dela so: *La psychologie anglaise contemporaine*, 1870, 3. izd.; *L'hérédité psychologique*, 1873, 9. izd.; *La Philosophie de Schopenhauer*, 1874, 13. izd.; *La psychologie allemande contemporaine*,

1879, 7. izd.; Les maladies de la mémoire, 1881, 23. izd.; Les maladies de la volonté, 1883, 27. izd.; Les maladies de la personnalité, 1885, 15. izd.; La psychologie de l'attention, 1889, 12. izd.; La psychologie des sentiments, 1896, 8. izd.; L'évolution des idées générales, 1897, 3. izd.; Essai sur l'imagination créatrice, 1900, 3. izd.; La logique des sentiments, 1905, 4. izd.; Essai sur les passions, 1907, 3. izd.; Problèmes de psychologie affective, 1910; La vie inconsciente et les mouvements, 1913.

FR. MARINIČ.

Gmotno stanje slovenskega visokošolca.

Slovenski študent-proletarec« bi bil pravi naslov tega članka, ker podati hočem bedno stanje slovenskega študenta v kratkih potezah in ob enem podati majhen pregled dodanašnje podporniške akcije.

V slovenskih krogih je še vedno mnogo ljudi, ki nočejo verjeti, da je 95% našega dijaštva materialno tako slabo situiranih, da je res veliko čudo vsakoletni precejšnji prirastek naše inteligence. Kdor pregleda samo površno letna poročila podpornih visokoškolskih društev, ter premotri število podpirancev, bo ostrmel, kako rapidno raste število prošnikov in kako počasi rastejo dohodki podpornih institucij. Za zgled navajam samo praško podp. društvo, najmlajše naših visokoškolskih podp. društev: leta 1901/2 je bilo 12 podpirancev, prejemkov 2033 K 07 h, leta 1911/12 pa že 72 podpirancev in prejemkov 8926 K 39 h; torej je narastlo število podpirancev za 6krat, prejemki samo (približno) za 4 krat. Ako pomislimo, da se stanovanja in hrana podražuje redno vsako leto, moramo priti do sklepa, da današnja institucija podpornih društev nemore odgovarjati potrebam visokošolskega študenta.

Da preidem na osebne dohodke posameznega visokošolca! Malo jih je, ki dobivajo z doma toliko, da jim ni treba skrbeti, kje, kako in pa — kedaj naj se nasitijo drugi dan. Povprečno navajajo dijaki po 30 K vseh svojih stalih, mesečnih dohodkov (oni namreč, ki so podpiranci podp. društev), postranskih zaslužkov (instrukcije, prepisovanja i. t. d.) navaja največ dunajskih akademikov in to po 10—25 K. Stipendistov imamo Slovenci relativno najmanj in osebno zadolženih v poslednjem času skoraj največ. Tako je bilo l. 1901, 15% (približno) slovenskih stipendistov in 45% osebno zadolženih, danes je stipendistov 15% in osebno zadolženih 65% (brez »Radogoja« in »Hranilnega in pos. društva« v Ptuj). Skupno ima slov. visokošolec mesečno povprečno 60 K dohodkov (z doma + pdp. društvo + stipendij + postranski za-

služek); vsota velja za Dunaj, Prago in Gradec, ter so vračunjeni tudi oni, ki dobivajo z doma mesečno po 120 K, tako, da pride na podpirance mesečno 45 K (okroglo).

Ne bom se prepiral, ali je mogoče živeti z ravnokar imenovano svoto v velikem mestu; kdor je sam poskusil, mi bo verjel, da sicer ni nemogoče, pač pa strašno deliti ono svotico tako, da je »prav.« Če ima »slučajno« medicinec ali pa tehnik na razpolago samo ono svoto, potem pride neizogibno — glad, ne oni, ki vzbuja človeku prijetno čustvo, da se bode nasitil, ampak oni, ki traja dosledno.

Visokošolskega študenta dolžnost je, da se pripravlja na to, da bo dal nekdanjemu narodu ono, kar si je pridobil iz knjig, ono, kar si je priboril s samoizobrazbo na duši in srcu. Treba je, da bo nekdanji učitelj in vodja narodu, da — —. »Ampak to vemo« poreče kdo! Da, veste, nekteri! Akademik mora študirati svojo stroko najmarljivejše, njegova skrb naj bo, da si pridobi čim več teoretičnega, odnosno praktičnega znanja — ampak lačen! Da se izobrazí vsestransko, naj zahaja v umetniške razstave, koncerte, v gledališče, naj dela izlete med ljudstvo, med katerim živi, da bo mogel nekdanji poučiti svoje rojake o tamošnjih razmerah, naj išče stikov z boljšimi ljudmi, da se navadi uglajenih form, naj —, ko pa za kruh nima! Takšne so razmere med slovenskimi visokošolskimi dijaki!

Nekaj čudnega se pojavlja zadnji čas med slovenskimi visokošolci, ki nise ravno prepolnih mošnjčkov! To je pijančevanje! Ne v onih razmerih, kakor se čita v starih knjigah, ali pijančevanje, rekel bi, z obupa. Tovariš, ki mu ne gre ravno preveč imenitno, mi je potožil tako le: »Mesečno dobivam 40 K; ali naj s tem še stradam dalje? Raje se enkrat napijem, bom vsaj vedel, kako imenitno živijo oni, ki morejo!« K temu ni treba komentarija! Bojim se in zelo, zelo, da je mnogo takšnih! Če se pa k sreči še pijančevanje ni zopet udomačilo med slovenskimi akademiki, je tu nekaj hujšega! Popolna ravnodušnost napram onim stvarim, ki so bile nekdanji akademiku svete; skeptikov in cinikov nam ne vzgaja nobena šola toliko, kakor ona, v kateri je glad ravnatelj in učitelj!

Že od začetka sem omenil, kako počasno rastejo dohodki podp. društev, število podpirancev pa tako naglo. To je čudno, saj vendar stopi vsako leto par ljudi iz vsakega visokošolskega mesta v službo! Ti ljudje bi se vendar morali najbolje spominjati bede, ki so jo videli par let vsaki dan! In še bolj čudno je, da se spomni tako redko kakšen bivši podpiranec, ki bi, recimo ne vrnil, ampak nakazal večjo svoto oni instituciji, ki ga je nekdanji podpirala. Ale jim nikdar ne pride na misel čas, ko so čakali podpor?

Eno je gotovo: naša podporna društva je treba reformirati, in to temeljito, že radi bivših podpirancev. Iz podpornih institucij bi se morale ustvariti recimo zadruge, ali sploh korporacije, ki bi imele pravico izdani denar tirjati v določenem času. Bila bi v tem gotovo velika moralna pridobitev, kajti podpora ostane vendar le podpora, in da bi hotel biti kdo mecen ravno radi letnih 10 K, ki se izplačajo kakor podpora, tudi mislim, da ne želi nikdo!

O naših stipendistih raje ne govorim, sami dobro vedo, koliko časa je bilo treba čakati na gotovo svoto, in kam vse je bilo treba pisati prej, nebo je bilo upanje, da ne dobi nazaj pole z lakoničnim stavkom: »Es wird bekannt gegeben, dass das Stipendium anderweitig verliehen wurde.«

Nekdaj so si naši ljudje precej zaslužili z instrukcijami; danes je redek, ki vbija za par borih grošev latinščino velikomestnemu mehkužnežu. Precej je onih, ki si služijo denar s pisanjem starih aktov, ter predstavljanjem cenikov! Beda mu, kdor je odkazan na to. Piši celo noč, pa dobiš 4—5 K! Drugi dan idi na predavanje, zaspan in lačen; toda treba je, črevlji so luknjasti, ali je pa treba plačati laboratorij, mogoče hočeš v gledišče, torej vleči! Saj si mlad! Da, ampak — lačen.

Marsikdo se bode začudil, da je toliko slovenskih visokošolcev zadolženih! Da, ti dolgovi, to je skoraj najsmesnejše! Redko kateri ima toliko dolga, da bi lahko z njim izhajal, pač pa toliko, »da ravno ne umre!« Seveda je kriva mnogo draginja denarja, da skoraj noben zavod danes ne da velikih posojil; izjem je malo! Precej visokošolcev je zadolženih pri privatnikih. Katero posojilo je boljše, ono iz posojilnice ali ono od privatnika sicer ne vem, ozir. ne morem določiti, toliko mi je znano, da je danes težko dobiti jedno in drugo. Nisem mogel določiti, ali mogoče denarni zavodi danes ne dajejo več posojila radi tega, ker so pri študentih precej izgubili, vendar pa se mi zdi, da delajo tu oni starejši nekdanji akademiki s tem napako, če zavlačujejo plačevanja dolgov, ker trpi s tem kredit mlajših.

Da bi se se v jako kratkem času moglo odpomoči vsej bedi, ni mogoče pričakovati! Tu bi morala priti res velika, skupna podporniška akcija, mislim akademična omladina s slovensko javnostjo. Le recimo si odkritosrčno, da ima skrbeti za svoj naraščaj tudi narod sam, mladina pa se pripravljati tudi na takšno nalogo. Da bi si mogli ustanoviti študentsko banko po ruskem vzoru,* ali pa dati akademičnim društvom v svrho podpore društvenih članov takšne prispevke kakor Nemci (neko nemško društvo je imelo

*) Na Ruskem obstoja banka z več milijoni kapitala; založili so jo študentje z majhnimi in javnost velikimi prispevki. Sedež je, če se ne motim, v Kijevu.

lani 95.000 Mark prometa), na to skoraj pri naših razmerah ni misliti. Toda nekaj se da doseči: centralizacija dijaškega kredita. Način bi ne bil tako kompliciran: saj imamo može, ki so se in se že s to zadevo pečajo (gg. Hribar, Dr. Jurtéla i. t. d.). Mogoče bi se dalo to izvršiti na ta način: Vsako leto prihaja okroglo 30.000 K dobrovoljnih prispevkov podpornim društvom. Posamezni denarni zavodi dovolijo letno skupaj ravno toliko posojil. Bivši podpiranci še imajo približno 25.000 K, ki so jih sprejeli kot podporo z obljubo, da jih vrnejo, ko bodo služili gotovo svoto na leto. Bi mogoče ne prevzel kakšen večji denarni zavod manipulacije v svojo agendo? Če bi bilo to preveč komplicirano, pa se naj izvrši to za posamezne dežele! Naj se poprimejo te zadeve, ki so dobre volje!

DIJAŠKI VESTNIK.

Adrija v Pragi. Z letošnjim zimskim tečajem je stopilo društvo vsled okrepljenega jugoslovanskega gibanja v kritičen stadij. Začetkom l. l. je podala »Adrija« zaeno z ostalimi tremi jugosl. napr. društvu (Ilirija, Hrvat, Šumadija) vlogo na mestni svet praški za podelitev skupnega brezplačnega stanovanja, zakar so se ta društva zavezala ustanoviti skupno, vsem pristopno jugosl. čitalnico in knjižnico. Praška mestna občina je meseca marca ugodila tej prošnji. — V številnih predavanjih in debatah se je v društvu ventiliralo vprašanje fuzije vseh teh jugosl. društev in pokazalo se je, da je večina prijazna tej ideji. Na izrednem občnem zboru dne 31. januarja t. l. je bila namreč sprejeta resolucija, da se »Adrija« izreče ne o b v e z n o za fuzijo, toda prepušča končno rešitev tega vprašanja skupni eksekutivi nar. rad. organizacije. Člani Adrije so marljivo sodelovali pri sestavljanju programa in pravil nameravanega skupnega društva »Jugoslavije«, katerih poslednjih pa praško c. k. namestništvo ni odobrilo. Zato se je začetkom maja »Adrija« sicer preselila v skupne-prostore jugosl. društev, toda pod staro firmo. Program nameravane »Jugoslavije«, na katere udejstvitev se deluje kljub odbitju pravil, je sprejel bistvene točke nar. rad. programa. Nov je seveda pojem jugosl. narodnosti, ki pa ne znači negacije slovenskega nacionalizma, temveč le njega razširjenje. Adrijski so sicer že davno pravilno pojmovali važnost kar najožje spojitve vseh Jugoslovanov in baš oni so se nesebično in resno trudili že pred leti za udejstvitev t. zv. »Zveze jugosl. društev«; z v e z a se je zdela iz mnogih ozirov takrat primernejša oblika nego fuzija. Društveno življenje v »Adriji« je bilo začetkom šol. leta zelo živahno. Izobraževalni in zabavni odsek sta skrbela za zanimiva preda-

vanja združena s čajevimi večeri ter za poučne ekskurzije, poučevala se je v društvenih prostorih češčina, nar.-obrambni odsek je priredil več predavanj in člani so se z veliko vnemo posvečali sokolstvu. Toda čim dalje večje skrbi in težave je delalo društvu, čegar članstvo je v zadnjem času po številu precej padlo, drago stanovanje, ki je absorbiralo vse dohodke društva na škodo društvenega razvoja. zlasti čitalnice in knjižnice. Zato je bila podelitev brezplačnega stanovanja zelo dobrodošla. O pri-
liki dogodkov na Revoltelli je tudi »Adrija« v zvezi z ostalimi jugosl. društvu dvignila svoj glas za slovensko vseučilišče.

—ug—

Slovensko akademično društvo »Slovenija« na Dunaju. Burnemu lanskemu letu, polnemu notranjih kriz in razburljivih dogodkov, je sledilo mirno delavno leto, katerega uspeh je, da smemo imenovati »Slovenijo« med najbolj delavnimi dijaškimi društvi sploh in odločno najbolj delavno dijaško društvo na Dunaju. Že pred otvoritvijo tečaja so se pričela v društvu predavanja. Nastopil je dr. Ivan Prijatelj s svojimi predavanji o kulturni in politični zgodovini Slovencev. Za zanimanje, s katerim je dijaštvo iz vseh naprednih krogov sledilo njegovim izvajanjem, priča najbolj dejstvo, da so bili društveni prostori premajhni za tako ogromno število poslušalcev. Izmed drugih važnejših predavanj na narodno-gospodarskem polju naj omenimo zanimivo predavanje dr. Brezigarja: O industriji in trgovini na Slovenskem, in pa predavanje Miroslava Štiblerja: O združništvu. Zasluga gre tudi tovarišu Virantu za njegova predavanja, ki so imela namen seznanjati nas z aktualnimi političnimi vprašanji. Predavali so nadalje v društvu dr. Rostohar: O vprašanjih kaj je narod in narodnost in pa dr. Sajovic: O odločilnih faktorjih v narodnih bojih s posebnim ozirom na Slovence.

Velikega pomena za izobrazbo vsakega pozameznika na narodnogospodarskem polju je združni seminar, ki se je letos ustanovil v »Sloveniji« pod vodstvom tovariša Lemeža. Ako uvažujemo dejstvo, da je združništvo za naš narod naravnost življenskega pomena, si moramo priznati, da je temeljit študij na tem polju najbolj potreben. Združni seminar se lepo razvija in izkazuje že mnogo zanimivih referatov, ki so dali povod poučljivim debatam. Posebno hvalevredno pa je, da je »združna zveza v Celju« sklenila nas podpirati v tem stremljenju in nam brezplačno preskrbela razne strokovne revije in liste.

Ker smo bili mnenja, da koristimo jugoslovanstvu in bodočemu ujedinjenju najboljše ako zastavimo svoje moči v najbližjih tleh, tam kjer stojimo, in to v svrhu povišanja materialne in duševne kulture slovenskega naroda, se je celo delovanje »Slovenije« gibalo v tej smeri. Vendar pa smatramo za dolžnost vsakega izobraženega Slovenca, da pozna tudi druge jugoslov. jezike, da pozna literaturo drugih jugoslov. narodov in

se seznanja z njihovo kulturo. Uvedli smo za to v »Sloveniji« tečaj za srbohrvaščino, ki se je pod vodstvom tovariša Rabiča lepo razvijal.

Aktivna točka v društveni bilanci preteklega tečaja je gotovo tudi Aškerc v večer, ki se je nepričakovano dobro obnesel. Ne samo Aškercu kot pesniku, ampak tudi Aškercu kot neustrašnemu propagatorju svobodne misli, Aškercu značajo je veljal ta večer. To je posebno krepko odmevalo iz ognjevitnega govora dr. Prijatelja, ki je naravnost fascimiral vse poslušalce. Tudi drugi umetniki, posebno ga pl. Foedranspergova s svojim krasnim petjem in g. I. Trost virtuoz na goslih, so rešili svojo nalogo nad vse častno, tako da bo ostal ta večer gotovo vsem vdeležencem v prijetnem spominu.

Ako omenimo še, da je bila »Slovenija« zastopana v »Socialnem komiteju dunajskega naprednega dijaštva«, kateremu je dala na razpolago svoje prostore, da je sodelovala v vseučiliškem komiteju dunajskega jugoslov. dijaštva, in da je skupno z drugimi jugoslovanskimi dijaškimi društvi organizirala manifestacijsko zborovanje za slovensko vseučilišče in proti dogodkom na Revoltelli, smo podali v velikih obrisih sliko društvenega delovanja v preteklem tečaju. —

Občni zbor akad. društva „Slovenije“ na Dunaju dne 10. junia 1914. Že skozi več semestrov se je v obliki predavanj in diskusij bavilo društvo z južnoslovanskim vprašanjem, kar pa ni prineslo zaželenih rezultatov. Ko pa so na našem občnem zboru v marcu izprožili prisotni člani »Jugoslovanskega kluba slovenskih akademikov« misel, naj se priredi skupna enketa obeh društev, na kateri se naj pokaže, »kaj nas loči in kaj nas druži«, in ko je Slovenija to iniciativo sprejela, je bilo seveda treba zamenjati dosedanji nesistematični način proučevanja s strogo znanstvenim in sistematičnim. Zato se je na občnem zboru v maju izvolil odsek petih članov, kateremu se je naložilo, da naj natančno prouči vso sem spadajočo snov in predloži posebnemu občnemu zboru rezultate v obliki referatov in resolucij. K temu občnemu zboru, ki se je vršil 10. junija, se je povabilo slov. akad. društvo »Sava« in »Jugoslovanski klub«.

Kot prvi je referiral tov. Robič o orientaciji naših prvih kulturnih delavcev (Trubarja, prosvitljencev, Zoisovega kroga, Vodnika, Bleiweissa) glede južnoslovanskega vprašanja in prišel do zaključka, da so stali ti možje sicer na slovenskem stališču, vendar so bili vsi za sodelovanje in zbližanje v kulturi in za medsebojno spopolnjevanje in organično zbližanje v jeziku in videl v tem jasen migljaj za nas. Nato še je na kratko naslikal razvoj slovenskega političnega programa do Mahniča. — Dalje je referiral tov. Šlibar o južnoslovanskem gibanju. Analiziral je na podlagi obširnega gradiva Ilirizem, pokazal važnost Prešernovega in

Levstikovega delovanja, ter podal vse ostale nazore do najnovejšega časa. Analiziral je Ilešičevo ilirstvo, „Preporod“, „Vedin“ in goriški krog ter nazore najnovejše nacionalistične omladine in njih glasil. — Tov. predsednik je na to prečital resolucijo, ki jo je v obliki manifesta izdelal programatični odsek, ter otvoril debato o referatih in resoluciji. V debati je tov. Rutar pokazal, kaj pravzaprav družijo in kaj loči „Jugoslovanski klub“ od našega stališča. Razlika je v tem, da „Slovenija“ povdarja važnost in aktualnost gospodarske in kulturne strani južnoslovanskega vprašanja, dočim politični strani ne pripisuje tolikega pomena kot Jugoslovanski klub. Loči nas v prvi vrsti metoda in taktika. Tov. Vrhunec je nato naslikal s pomočjo marljivo zbranega gradiva ne-doslednost slovenske politike glede tega vprašanja, ki se kaže v delovanju političnih strank in pisanju njih glasil. Izjave zastopnikov „Jugoslovanskega kluba“ ki so se oglasili k besedi, češ da se v meritorno debato ne morejo spuščati, ker bi to zahtevalo ravno toliko dela in studija, kakor ga tiči v referatih, niso ugodno uplivalo ker je vendar iniciativa za meritorno anketo izšla iz njihovih vrst. — Tov. predsednik je na to stavil predlog, naj občni zbor sprejme manifest kot društven program glede južnoslovanskega vprašanja. V imenu mlajših članov je izjavil tov. Mrgole, da bodo glasovali vsi za ta manifest, s katerim se popolnoma strinjajo. Tov. Rus pa je povdaril, da je ta resolucija dosledno nadaljevanje tradicij staroslavne „Slovenije“ in zato bodo vsi starejši člani glasovali za resolucijo. Resolucija je bila soglasno sprejeta. Tov. predsednik se je še enkrat zahvalil vsem članom in vsem zastopnikom akad. društev za udeležbo, posebno zahvalo pa je izrekel g. starejšini dr. Prijatelju za njegovo prijaznost, s katero je šel na roko referentom, ter zastopniku akad. društva „Save“, ter izrazil upanje, da bo kooperacija obeh društev rodila najlepše sadove in da bodo trdne prijateljske vezi v korist in prospeh obeh društev. *M. R.*

Odbor letnega tečaja Slovenije: cand. inž. Josip Rutar. preds., cand. med. Karol Luschützky. podpreds., stud. med. France Mrgole, tajnik, stud. phil. Viktor Gruntar, blagajnik, stud. phil. Makso Robič, knjižničar, stud. med. Josip Kopore arhivar, stud. med. Josip Smola, gospodar, stud. vet. Bolte Vasle, namestnik, stud. inž. Franc Četun, namestnik, cand. med. Janez Oražem, preglednik, cand. iur. Anton Svetina, preglednik, cand. iur. Ivan Šlibar, preglednik.

»**Tabor**« v Gradeu: Delovanje v društvu je bilo vskjub temu, da smo imeli mnogo posla z rešitvijo stanovanjskega vprašanja, tudi minuli tečaj jako živahno. Poleg že naznanjenih predavanj, smo imeli še tri predavateljske večere in sicer: A. Ramovš France »O toharščini — novo odkritem jeziku«, A. Ivan Tominec »Francoska beletristika zadnjih desetletij«

in A. Kovačić Maks »Ljudska izobrazba«. Jugoslovanskemu pokretu je društvo sledilo z zanimanjem in skušalo z debatnimi večeri, katerih so se vdeleževali tudi člani »Hrvatske«, motnemu navdušenju dati več jasnosti. Člani »Tabora« stoje že dalj časa na stališču združenja s Hrvati in Srbi in delajo že dalj časa za to, da se združijo vsa dijaška napredna jugoslovanska društva v Gradcu v eno samo organizacijo s skupnim nacionalističnim programom. Ker sta bratski društvi »Hrvatska« in »Srbadija« gojili že dalj časa iste ideje, se je že lansko leto storil prvi kovak k tej združitvi s tem, da so se vsa ta tri društva preselila v skupno stanovanje. V sporazumu z društvima »Hrvatsko« in »Srbadijo« dela torej »Tabor« za spojitev vseh naprednih jugoslovanskih društev v Gradcu. V to svrho se je že ustanovil odbor za to akcijo ter se sestavila pravila in upati je, da pride v jeseni do združitve. Upamo, da nam skupna čitalnica in knjižnica s hrvatskim in srbskim akad. društvom s smotrenim delom ne ostane le prazen blišč, ampak da bomo iz skupnosti črpali tudi koristi. Da odgovorimo nasilstvom na tržaški Revoltelli, so sklicala jugosl. akad. društva protesten shod, ki je bil objednem sijajna manifestacija za jugosl. šolstvo — V jeseni obhaja »Tabor« desetletnico. Da proslavimo svoj jubilej, smo stopili v stik s starejšinami in bratskima društvoma. Opozarjamo pa že danes tovariše bratskih društev na našo prireditev, ki se vrši prve dni oktobra v Celju, in jih prosimo s o p o m o č i.

»Tabor« je imel v letnem tečaju sledeči odbor: predsednik: med. Jože de Gleria, tajnik: phil. Ivan Tominec, blagajnik: inr. Anton Trobej, knjižničar: iur. Stanko Perc, nam. med. Fran Dečko in med. Milan Gnezda; preglednika: med. Boris Šlajmer in iur. Milan Kolar.

Eksekutiva. Eksekutivni odseki »Adrije«, »Slovenije« in »Tabora« so se z ozirom na dejstvo, da si je propaganda jugoslovanskega edinstva osvojila mišljenje skoro vsega naprednega jugoslovanskega dijaštva, izrekli za počitniški sestanek, ki naj določi direktive za uspešno delo v prihodnjem šolskem letu. Tozadevni program in čas se pravočasno objavi v dnevnikih in se posameznikom (po možnosti) pošljejo vabila. Ker je sestanek velepotreben in važen, je vseh dolžnost, da se ga udeležijo!

Nadprodukcija slovenskih pravnikov se je začela pojavljati zadnji dve leti. Res je, da ni treba, da bi vsak slovenski pravnik postal odvetnik, notar ali da bi vstopil v sodno službo, vendar je ravno v teh stanovih do sedaj našla velika večina naših pravnikov svoj kruh in svojo bodočnost.

Ako bi pri nas veljalo načelo, da imej vsak narod uradnike lastne narodnosti, nam ne bi bilo treba tožiti o nadprodukciji. Ker pa tudi naši sosede Nemci ne vedo kam s svojim akademičnim naraščanjem, hočejo preplaviti naše dežele s svojimi ljudmi, ki se v zadnjem času sicer pridno uče slovenski, a so jezikovno vendar popolnoma nesposobni. Na

ta način je postal v javnih službah na Koroškem slovenski uradnik prava redkost in izjema, sistematično se nas skuša izriniti iz Štajerske in tudi boljša mesta na Kranjskem se zasedajo z Nemci. Največ krivde na tem zadeve našo državnozborsko delegacijo, v veliki meri pa seveda tudi naše ljudstvo, ki se v uradih poslužuje tujega jezika.

Ker so slovenskim pravnikom druge privatne in tudi javne službe, na primer finančna, politična, deželna, poštna, železniška itd. deloma popolnoma nedostopne ali pa so sprejeti le maloštevilni posamezniki, si oglejmo le razmere v odvetniškem in notarskem poklicu, kolikor se tiče naših dežel.

V začetku leta 1913						
a) odvetnikov				b) odvetniških kandidatov		
Sedež odvet. zbornice	Skupaj	Od teh je otvorilo pisarno tekom zadnjih 10 let		Skupaj	Od teh ima:	
					sedemletno prakso	odvet. izpit.
Gradec	187	78	42%	99	9	10
Celovec	38	18	47%	26	.	3
Ljubljana	44	16	36%	52	1	1
Trst	150	66	44%	108	2	9
Gorica	28	16	57%	26	5	3

Iz tega pregleda je razvidno, da tvorijo skoro polovico vseh odvetnikov v naših krajih mladi, ki so postali šele v zadnjih desetih letih samostojni. Vsa boljša mesta v večjih krajih so zasedena ali pa jih zasedejo v par letih mladi odvetniki, ki so sedaj koncipienti, tako da za sedaj študirajoče pravnike odvetniški stan ne bo nudil pogač, še — ovsenjaka ne.

Še slabše je pri notarjih, ki jih imenuje pravosodni minister, zlasti ker je določen numerus clausus.

V začetku leta 1913					
a) notarjev			b) notarskih kandidatov		
Sedež notarske zbornice	Skupaj	Imenovanih v zadnjih 10 letih	Skupaj	Od teh ima:	
				štiriletno prakso	notarski izpit
Celje	23	5	16	8	3
Celovec	30	13	11	4	2
Ljubljana	35	11	25	14	10
Trst	28	6	20	2	8
Rovinj	15	6	6	2	1

Da so notarji na Koroškem Nemci in da je gotovo število notarskih mest na Spodnjem Štajerskem in Primorskem nemško oz. laško posestno stanje, je splošno znano.

Vedno težje je doseči tudi sprejem v sodno službo, posebno v okrožju graškega nadsodišča, ker je Pitreich mnenja, da je sodnijski naraščaj iz slovenskih dežel, zlasti če ne študira na nemških univerzah, manj sposoben od trdih Nemcev. Ker je število mest praktikantov in avskultantov omejeno in predsednik nadsodišča praktikante po lastni previdnosti sprejema, se Slovenci seveda zelo zapostavljajo.

V področju graškega (tržaškega) nadsodišča je bilo leta 1912 na novo sprejetih v sodno službo 29 (29) praktikantov, v začetku leta 1913 pa je bilo skupno 24 (13) praktikantov in 69 (42) avskultantov. Da v obeh okrožjih (v graškem in tržaškem) Slovenci ne tvorijo večine v sodni službi ni treba posebej omenjati. — Pri sprejemu odloča kakor povsod strokovna usposobljenost in jezikovno znanje. Ugodnejše za Slovence je seveda v Trstu.

LITERATURA.

J. Bunin postane najbrž klasik ruske literature preteklega desetletja. On se je pojavil takoj kot najzrelejši izmed vseh sodobnikov in ima povrh še prednost, da je izrazito ruski pisatelj, medtem ko so se njegovi sovrstniki odtuževali s flirtom s kozmopolitizmom. Primerjati ga moremo le s Čehovom, ne ker je literarno sorodstvo morda očito, ampak vsled pedagoškega pomena njunih metod. V primeri z Buninom je Čehov pravi modernist—protestant, sarkastičen pesimist, medtem ko nadaljuje Bunin tradicijo mehkega Turgenjeva, posebno njegovih »pesni v prozi.« Čehov, rojen plebejec in duševni aristokrat je izvenrazreden, izvensocialen pisatelj ter prihaja s svojo umetnostjo iz tujine, Bunin ostaja v svoji sredini, inteligent—barin, kakor so ga vstvarile ravno ruske razmere. Čehov je bil kozmopolit, Bunin jo patriot in v njegovih umotvorih se razpreda vodilna misel o sili preteklosti, o nujni pogojenosti sodobnosti z zatonulimi dobami. Njegove povesti iz ruske pokrajine so polne melanholičnega lirizma in prikazujejo od kulturnih laži še neokuženo narodno duševnost, ki je bogata in krasna v svojem organskem idealizmu. Buninova realitika žge, njegove vaške slike se ponašajo s čudovito plastiko, njegove knjige so — strašne knjige. Komur se hoče opisa prave slovanske duše z vsemi njenimi hibami in prednostmi, išči jo v Buninovih povestih. (Е. Корятоновская: Бунинъ, какъ художникъ — повѣствователь, Вѣстникъ Европы, maj 1914).

Preteklo leto ruske poezije je stalo v znamenju futurizma. Kakor nikjer drugod je mrgolelo v Rusiji futurističnih krožkov, brošur, manifestov, revij, poetov in zbornikov (ok. 40!) Interesantno je opomniti, da si prisvajajo ruski futuristi prvenstvo tega novega poetičnega mesianstva samim sebi, da imajo »svojo« ideologijo. Kakor se razumi, so se razdelili na mnoge si skrajno sovražne šole. Vseeno pa jih moremo razpredeliti v dve vrsti, v umerjene in skrajne futuriste. Umerjeni simpatizirajo z Marinettijem in pridigajo posmeh prošlosti, hvalo sodobnosti in neskončno lepoto vseh modernih mehanizmov. Vendar oni priznavajo vsaj še obliko. »Skrajni« jo smatrajo za pogubljivo. Interesantno je tudi, da se razlikujejo ruski futuristi v neki bistveni točki od laških, t. j. oni opevajo še nadalje ljubezen in ženo in nočejo ničesar slišati o programnem Marinettijevem misoginstvu. Kot značilno črto jim je še pripisovati kinematografično dikeijo, t. j. oni drobijo svoje pesni na samostojne posamezne stihe. Ako se ozremo na »skrajne,« je seveda vse temeljito narobe. Pravijo da je njih futurizem pristno rusko blago, pa so ga naskrivaj ukradli Rimbaudu in še staršim parnaškim očakom. Brezpredmetno bi bilo naštevati njihove otročarije, kot eksempl bodi omenjeno, da je eden proglasil umetnost sploh že za mrtvo in čital svoje umotvore samo še z „ритмодвиженіемъ“ t. j. z vzdiganjem roke brez vsake besede. (В. Брюсовъ: Годъ русской поэзіи, Русс. Мысль, май 1914.)

O somnambulizmu najboljšega češkega pesnika Otakara Březine piše v »Česki kulturi« (št. 9, 1914) neki Zdeněk Záhorský. Ni dosti, da pripravijo človeka razni aoristo in optativologi ob vso Homerjevo in Horacovo umetnost, hočejo nam ognusiti še najmodernejšo poezijo. Z. Záhorský stavi nepregledne sporede med češkim pesnikom in Du Prelovo biblijo, o katerih se vidi na prvi hip, da jih je privlekel avtor za lase. — Sicer imamo pa tudi pri nas že takšno nepotrebno učenost in to ni čudo v dobi, ko je padla Freudova šola kakor egiptske kobilice na vso svetovno literaturo, uničujoč jo s spolno patologijo.

FILOZOFIJA IN RELIGIJA.

Razumništvo in družba. Nadarjenost praktika se razlikuje načelno od nadarjenosti ideologa. Srednje stališče zavzema tehnik. Čeprav je najabstraktnejša ideja proizvod družbe, je pripisovati nadarjenost, posebno intelektualno in umetniško dedičnim činiteljem. Podedovane lastnosti prihajajo v pretežni večini od očetove strani in kolikor se da povzeti iz statističnih podatkov, pohajajo najnadarjenejši možje iz otroki obilo obdarovanih kmečkih, obrtnih ali pastorskih rodbin. Homo ideologicus,

kakor ga pozna XVIII. in XIX. stol., izumira, ker ne nahaja več socialnih pogojev. (Dr. H. Kurella: Die Intellektuellen u. die Gesellschaft. Wiesbaden 1913.)

Vera bodočnosti. Socialni milieu je za vero predpogoj in ona je odvisna predvsem od gospodarske družne organizacije. V naši znanstveni dobi čutimo razpor med vero in vedo, ki pa ni načelen, temveč ki spreminja polagoma le človeško čustvovanje. Ta notranji razpor se ne dotika judaizma, ki v resnici ni vera, temveč le moralno navodilo. Svoje vloge pa razne vere še dolgo niso odigrale. Po njih socialni frakciji bi jih mogli imenovati »organizacijo nade«. Vsa umetna nadomestila za vero se ne bodo obdržala. Comtizem ne, ker se njegovi trije načini spoznavanja (vera, filozofija in znanost) ne izključujejo in obstajajo drug zraven drugega, Haecklov monizem ne, ker je površen, neoriginalen in se nikdar ni obnesel, verski kongresi (kakor so se vršili v Chicagu) se ne bodo mogli nikoli zediniti glede napovedanega sinkretizma, moderniste v katoliški cerkvi je zavrnila veda sama, nobena politična religija (socialno krščanstvo, socializem, sillonizem) ne more zadovoljiti. Napredek mora povzročiti katoliški klerus sam, ko pride do spoznanja reakcionarnega stanja in prisili papeže k reformam, ki približajo katolicizem izlamizmu, judaizmu in budizmu. Ljudstvo bo polagoma spoznalo, da so vsi esoterizmi enaki, da pa obstoja v istini na vsem svetu le ena vera. (A. Bachard: La religion de l'avenir, Rev. int. d. Sociologie. N. 4. 1914.)

Psihologija verskih pojavov. 1. Vera je dejanje in življenje. Ona vstvarja dinamična razmerja med človekom in višjimi duševnimi močmi. 2. Vera ima biologično vrednost. Ampak čisto subjektivno. Verske ideje delujejo potom obreda in sugestije. Ideje duha in bogov so dinamične vrednosti. Bogovi so vteleseni ideali človeške skupnosti. 3. Specialnost religije ne obstoji v tem, da odgovarja specialnim potrebam človeške duše, ampak v tem, da odgovarja s specialnimi sredstvi potrebam, ki jih znanost in magija še nista mogle zadovoljiti.

Najglavnejši so sledeči trije tipi: mehanični ali znanstveni, prisilni ali magični in antropopatični ali verski. 4. Ideja nevidnih osebnih bitij ima različne izvore. Napaka vseh onih, ki so jo hoteli razložiti, je v tem, da hočejo najti en vzrok za vse. Vse pa moremo razdeliti v dva razreda izmed katerih je eden potreba, razložiti si opazovane pojave, drugi pa potreba srca in moralne zavesti. 5. Vera sloni velikim delom na notranji zavestnosti in notranjih izkušnjah ali le te slone zopet na psihologiji. Za to se ne bodo mogli bogoslovci ogniti nikoli psihologični kritiki in znanstveni kontroli. (James H. Leuba: La psychologie des phénomènes religieux IV+441 pp. 1914.)

Prirojeni nagoni so iz psihologičnega stališča podlaga človeškega socialnega življenja. Oni so psihologični izraz biologičnih sil izpora in dednosti,

ter podajajo samo početke socialne organizacije, t. j. samo gotove enostavne koordinacije posameznikov, še le, ako jih preobrazi čustvovanje in intelekt v stalne navade, se rode iz njih vzvišene oblike socialne koordinacije in organizacije. Vedno pa delujejo za priučenimi življskimi oblikami razni impulzivni nagoni. Ker tvorijo prvotne gonilne moči, moremo trditi, da so prave propulzivne sile družbe, ker nam čustev in emocij ni iskati za temi dejanji, temveč jih le spremljajo. Fiziološki impulzi, ki jih imenujemo nagone, ako jih opazujemo raz psiholog. stališče, so potem-takem prave prvotne sile človeške družbe, poslednji praktični problem človeškega socialnega življenja je problem, kako voditi te sile z razumom. (Charl. Elbvod: Le rôle de l'instinct dans la vie sociale, v Rev. int. de Sociologie 1914. 5. 313—343).

Maeterlinkova etika ne pozna absolutne sreče in nima ničesar skupnega z utilitarističnim pojmom. Ne moremo je imenovati niti evdemonistično, kvečjemu etiko človeškega dostojanstva. Njegova dostojanstvenost naj uči človeka zbrati kolikor mogoče intelektualnih in čustvenih bogastev iz zaklada »zakopanega svetišča«. Empiričnost je prvi znak M-ove etike, le da se hoče vpoglabiti v skritejše tajnosti človeškega bitja ko navadna psihologija. M. vidi kakor Kant temeljno nasprotje med prirodno nujnostjo in npravnim zakonom in smatra prepad med nagonskim in razumnim življenjem nepremostljiv. Zato se približuje njegova etika v mnogih točkah Kantovi. Kakor Kantova nosi tudi njegova etika imperativni značaj in hoče utemeljiti npravni imperativ po svoji metodi. Veliko napako pa je zagrešil M. s tem, da smatra bodočnost za dano, nepremično determinirano, kajti ta točka podkopuje sleherno npravnost. Хвостовъ: Этика Метерлинка, Вопросы философии XXIV. 118.

Estetika priprostih barvnih arrangement-ov dokazuje, da vidimo v središču, so li periferične in centralne podobe precej enake, najrajši temnejšo barvo v središču; če so barvne in ploskve plasti zelo neenake, so nam večje ploskve najljubše na periferiji in sicer bleščeče barve kolikor mogoče v središču. So li barve precej enako svetle, imamo najrajši v središču ono barvo, ki se najbolj približuje spektralno rdeči. (Kate Gordon v The Psychological Review XIX. 6.)

SOCIOLOGIJA IN PRAVO.

Albanci in Rumuni. Še iz grške zgodovine znani narod Pelasgov, ki se je rozprostiral nad celo južno Evropo, Malo Asijo in severno Afriko, se je ohranil v samo dveh plemenih, v Trakih in Ilircih. Predmikenično kulturo nahajamo povsod, kjer sta gospodovala nekoč poslednja dva naroda, tudi v Avstriji. Ohranilo se je še mnogokaj v noši, šegah

i. dr. Ko so jeli Trako-Ilirci dregati po bitki pri Kinoskefale tudi v rimsko državo, so nastale znane vojne in se je pričela romanska kolonizacija, tako da je nastal tekom stoletij na Balkanu neki trakoromanski idiom. Prihod Slovanov se datira oficialno sicer l. 602, toda vse starinoslovje kaže, da so bili v teh pokrajinah že mnogo prej, zasedli vse rodovitne doline in se pečali s poljedelstvom, medtem ko so ostali domači Trako (Dako) Ilirci pastirji in se umaknili v gore. Srbski, bolgarski in bizantinski cesarji seveda takih Nomadov niso mogli trpeti v urejeni državi, jih šikanirali in preganjali, dokler se jih velik del ni umaknil na levi breg Donave. Zanimivo je, da so bili Pelasgi in žnjimi seveda tudi Trako-Ilirci že od vsega začetka etnični sorodniki Slovanov. Najboljši dokaz je rumunski jezik in mnoga bizantinska pričanja. Slovar, ki ga je pridejal T. Pamfile svoji: *Industria casnică la Români* izkazuje 914 neznanih, 716 latinskih, 80 grških, 15 albanskih, 774 slovanskih 185 turških, 145 mažarskih in 81 nemških besed (vseh 2968). Izmed 914 neznanih besed ni nobena romanska, za polovico se da trditi slovanski izvor. V rumunsko-nemškem slovarju (L. Săineanu) so besede po izvoru: 1353 grških, 833 turških, 342 mažarskih, 3242 slovanskih, 3976 latinskih ljudskega jezika, 3401 latinskih (bukareški kavarenski žargon) in 1485 traških. Kot detajlni dokaz je interesantno še dejstvo, da so moški seksualni termini samo latinski, ženski pa popolnoma slovanski in da nobena izmed 485 besed za ribe ni latinska. Nadalje so vsa poimenovanja poljedelske kulture, živine, pohoštva i. t. d. vseskozi slovanska. »Romanija« je torej precej neprikladna etiketa. Taisto velja o albanščini. Meyer šteje med 5140 besedami, ki tvorijo ta jezik, 1420 romanskih, 540 slovanskih, 1180 turških, 840 novogrških, 400 staroindogermanskih in o 730 se ne ve izvora. Vseh besed z albanskim koloritom je samo 2253, kar govori vsekakor o veliki revščini.

Kriminalna psihologija in druge enake pomožne vede se goje veliko manj, nego bi zahtevalo stanje sodobnega pravoznanstva. Govori in piše se mnogo, praksa se pa še vedno boji odločnega koraka. Kazensko postopanje pada zato čimdalje bolj v šablonsko tehniko. Popolno obvladanje kazenskega prava in kaz. postopanja še ne napravi kazens. sodnika. Ne abstraktno dogajanje, temveč živo dejanje je predmet kazenskega prava in brez poznavanja ljudi, brez psihologije zakon ne more uveljaviti svojih najlepših idej. Praktiki si pridobe sicer v praksi neko tozadevno rutino, ki mora pa ostati nepopolno, nesigurno in nesistematično znanje, toda mladi juristi si po navadi prisvojijo le knjižno najpotrebnejše znanje, ki jim mora zadostovati za rokodelsko izvrševanje njihovih dolžnosti. Na nekterih univerzah se predava sicer sodna psihiatrija, toda le kot neobligaten predmet, ki privleče le silo malo slušalcev. Ponekod se priporočujejo mladim pravnikom tečaji iz splošne psihologije, a to je

mrtva ideja, ker pravniku teorija malo koristi. Najizvrstnejše sredstvo bi bile posebne »hudodelske klinike«, kjer bi mogli pravniki s pomočjo zdravniških in pravnih voditeljev na hudodelcih samih študirati njih psihologijo, njihove patološke strani, intelektualne zmožnosti, dedične vplive in sploh vse činitelje, ki igrajo kakšno vlogo v determiniranosti hudodelstva. (Dr. J. Aschaffenburg: Verbrecherkliniken. Ein Vorschlag zur psychol. Ausbildung der Strafrichter, Mitt. D. intern. Krim. Vereinigung 1914).

Nacionalizem je socializmu diametralno nasprotno gibanje, a vendar temeljita oba na taisti filozofski podlagi, obadva sta izraza družabnega čustvovanja. Socializem pomenja upor proti gospodstvu kapitala in vlade, čustvo narodne enote se obrača proti vsem sponam narodove samozavestnosti. Medtem ko pa socializem nima upanja, narodnostne težnje čimdalje bolj pospešujejo disintegracijo evropskega zemljevida. Človeški individualizem ne obstoja sam za se, temveč se nanaša vedno na socialno skupino, s katero istoveti človek vso duševno realnost. In ker je osebnost v večji meri produkt družbe kakor posameznika samega, je narodna lojalnost že po svoji naravi trdnjša nego socialistična simpatija. Socializem je gospodarski, nacionalizem čustveni pokret. Obe gibanji sta nesebični, obe kažeta znake verskega nadahnjenja, ali razpor med njima je nepremostljiv. »Politično narodno politiko moramo revidirati na podlagi zgodovinskega dejstva... da ima človeška narava silnejšo energijo v borbi za čustvo, kakor v borbi za kruh. (H. A. Miller: The rising national individualism v The American. Journ. of. Sociology 1914. Avtor razpravlja mnogo o avstrijskih Slovanih).

Mednarodno pravo se je obogatilo v balkanski vojni s tolikimi problemi, da ni zazreti časa, kedaj se bodo rešili. Pojem vojne je postal vsled dozda nezaslišanega ravnanja Rumunije nejasen in nestalen. Gotove formalnosti, ki se tičejo napovedi vojne, so prišle kljub vsem haaškim navodilom ob svojo veljavo. Zahteva Srbije po reviziji pogodbe je vstvarila cel kompleks vprašanj, pod katerimi pogoji se smejo ali bi smele biti dovoljene takšne spremembe. Beseda nevtralnost je dobila čisto novo vsebino, ko sta se smatrali Italija in Avstrija za opravičeni rušiti nevtralnost iz zelo neutemeljenih ozirov na svoje fingirane interese. Kot mednarodni novum zanima specialiste mednarodnega prava prisvojeni supremat nekterih evropskih velesil, ki razkladajo mednarodne pogodbe po svoje in si lastijo tozadevno eksekucijo i. t. d. (Dr. Kohler: Das Völkerrecht im Balkankriege. Deutsche Juristen Zeitung. XIX. I.),

Sufražetstvo je sicer periodičen zgodovinski pojav, a kar nam pravi Pierre Bonnier, je že precejšen simptom. On deli namreč ves razvoj človeštva na tri dele: individualizem, socializem in seksualizem. Pretekla stoletja se je smatral mož za izvoljenca narave, moderna tehnika in stroji mu bodo

oslabili njegovo moč, nastala bo ravnopravnost med možem in ženo (socializem), naposled pa bo baje zagospodovala žena, ki ima po avtorjevem mnenju neizčrpljive zaklade, previšujoče naše moško siromaštvo kvalitativno in kvantitativno bogve kolikokrat. Skratka: samo žena je socialno bitje. In Izrael bo rešen! (Pierre Bonnier: *Sexualisme*, Paris, Giard, 1914. 150+24 pp.)

Avstrijska statistika od l. 1910 je sprejela mnoge izvrstne metode, priporočene od mednar. stat. uradov in kongresov, kar se pa tiče njenih podatkov o razpredelbi in rasti narodnosti, ji je pripisovati le precej relativno vrednost. Kljub največjim narodnogospodarskim avtoritetam, ki so se izrekle zoper vpeljavo »občevalnega« jezika, se je poslužila avstr. vlada poslednjega iz centralistično upravnih namenov. Hiba je tem večja, ker se istovetita v Avstriji občevalni jezik in narodnost, iz česar se morajo porajati mnogovrstevni konflikti. (P. Martini: *D. österr. Volkszählung v 31./XII. 1910 v Schmollers Jahrbuch 1914. 2.*

Novo delavsko pravo, ki je nastalo zadnja leta poleg sistematičnega pisanega drž. del. reda, postaja od leta do leta obsežnejše. »Običajno« pravo se je razvilo med delavstvom samim v pravilih, na kongresih, sindikatih, del. organizacijah, posebnih pravicah in dolžnostih i. t. d. i. t. d. tako, da ni večdaleč čas, ko se bo moralo misliti na oficialno kodifikacijo že sedaj tako zavozlanih pravil. (M. Leroy: *La coutume ouvrière. Doctrines et institutions*. Paaris, Giard 1913).

NARODNO GOSPODARSTVO.

Konsumne zadruge morajo stopiti v intimnejšo zvezo s strokovnimi delavskimi zvezami, ta nujnost postaja čimdalje glasnejša, posebno v Angliji. Kajti delni uspehi poslednjih se izprevržejo potom podjetniških mahinacij navadno v neposredno oškodovanje delavskih konsumentov. Interesantno je opazovati, kako gre tudi v Nemčiji konsumno združništvo v taisti smeri, čeprav zatrjujejo oficialni programi ravno nasprotno. Velika težkoča leži v separatizmu med mestnimi kons. društvi in poljedelskimi zadrugami, na ktere bi se morali upirati prva. Kajti, ako hoče upati konsumno gibanje na lepšo bodočnost, mora obsegati kolikor mogoče mnogo družabnih slojev. Sicer so meje njegovih uspehov precej tesne, ne le krajevno, ampak tudi časovno. Ako se ne posreči odstraniti tega separatizma, bodo zasedli polagoma vesoljni trg nekteri trusti, s kterimi bi ne mogle konkurirati. Konsumna društva bi mogla v zvezi z relativno bogatimi strokovnimi zvezami nakupiti zemljišča in prodajati s pomočjo modernih melioracij svojim članom življenske potrebščine mnogo ceneje. Druga zahteva je, da se umakne centralizacija strokovnih in koopera-

tivnih zvez neki potrebni avtonomiji, ker je očitno, kako prospevajo samostojne in preveč odvisne zadruge v mnogo večji meri (ker je osebna odgovornost precejšen stimulus), nego birokratično nastopajoča centralizacija. (Dr. Totomiantz: *Des limites de l'association coopérative de consommation*. Red. d' *économie politique*, junij 1914).

Marksizem in mejnokoristna šola sta edini svetovni narodnogospodarski teoriji našega časa. Njun problem razdelitve, na kateri slonita, pa sploh ni noben problem. Obe teoriji predpolagata socialno enakost izmenjajočih se posameznikov, kar je pa napačno, ker gre za socialno različne razrede. Teorija mejne koristi odpove popolnoma, Marx pa ne loči oblike repartičnih pojavov od njih vsebine. — Glavno vprašanje dobička je vprašanje njegove eksistenčne pravice. Delavska mezda nima z njim nobene zveze. Njegov obstoj in visokost pa ne tvorijo nove vrednosti, ampak neenaka moč socialnih razredov. Mezde ne razloži proizvodjalni zakon, ona ni odvisna od povpraševanja in ponudbe in ne določa je produktivnost dela. Interesi delavca in podjetnika so v mnogem taisti, stavka škoduje delavstvu ravno tako, kakor podjetniku. (Tugan-Baranowsky (socialist): *Soziale Theorie der Verteilung* 1913. Berlin.)

Ruski premogokopi, ki so komaj ali še ne pričetni, so tako velikanski, da bo izpodrinila Rusija kakor hitro pride čez te začetke, vse druge evropske države. Že dalje časa se čujejo tožbe, da bodo zakladi premoga v Angliji in Nemčiji kmalu izčrpani, tako da bosta ne le ti dve, ampak doslej v tem oziru od teh dveh držav odvisne države primorane uvažati premog iz Rusije. Zapadna industrija se bo s tem podražila in bo najbrž težko konkurirala z rusko, ako se bo leta medtem razvila v večjem obsegu. Kar se tiče premogovih zakladov v Vzhodni Aziji, so oni tako močni, da bo navezana nanje ne le kitajska, ampak tudi ameriške države, predvsem južne. (R. Cambier: *Les réserves en charbon de la Russie et de la Sibérie*, *Rev. Economique inter.* april 1914).

Standard of life japonskih delavcev pripušča zelo skromno življenje. Ako zasluži japonski delavec mesečno 54 K, mora biti s svojo usodo zadovoljen, kajti ona mu mora zadoščati za celo rodbino. Kdor zasluži manj, mora ostati samec. Draginja stopa v vedno večjem razmerju in prebivalstvo mora potemtakem padati kvalitativno in kvantitativno. Prebivalstvo je pa alfa in omega vsega narodnega bogastva. Žolte nevarnosti toraj ni treba slikati prečrno na steno. (*Giornale degli Economisti*, marec 1914).

Zavarovanju proti brezposelnosti so lastne, kakor dokazujejo dosedanje skušnje, mnoge hibe. Kot najglavnejše moremo navesti: 1. Oškodovanje industrije vsled obligatnih prispevkov, ki ni tako občutljivo v stavbarstvu kakor v strojnih, tekstilnih in ladjedelniških tvornicah, 2. Delavčevo veselje do dela in čut odgovornosti začneta padati. Simulacija in golju-

fija otežkoča kontrolo, 3. privlačna sila mesta postane močnejša in od-
ljuduje poljedelske krajine. (J. Feig: D. neuesten Erfahrungen mit d.
Arbeitslosenversicherung, Jahrb. f. Nat. Ök. u. Statistik, maj 1914).

Moderna socialna zakonodaja se zavzema iz humanitarnih nagibov za
inferiorne vseh vrst in skrbi zanje bolje nego za zdrave. Za človeško
kulturno delo nesposobni in nenormalni ljudje stavi država in druge
javne oblasti komfortne palače, veda se mora zadovoljiti z razvalinami,
obrt in trgovina pa morata skrbeti sami zase. Zanimivo bi bilo zvedeti,
koliko stane človeško družbo in posamezne države posebej podpiranje
njenih defektnih udov. Tozadevne statistike doslej še ni, ali posamezne
ugotvoljene svote upravičujejo vse začudenje. Tako je zračunil Jens za
l. 1906 31 mil. mark, ki jih je porabil Hamburk za izrazito fiziologično
ali mentalno inferiorne ljudi, Prusija je potrošila za svojih 133.000
kaserniranih nenormalnežev l. 1911 najmanj 33 mil. M. samo za hrano
(brez vse druge, nič cenejše režije), Nemčija je izdala že l. 1885 za reveže,
izmed katerih je po statistiki polovica inferiornih, 92 mil. M., znesek
ki se je otedaj najmanj potrojil, Berlin izkazuje l. 1907 prek 13 mil.
M za bolne najdenčke in nenormalne otroke, Hamburg 7 M. i. t. d. Celotna
vsota, ki jo porabi Nemčija letno samo za uboge, znaša okoli 500 mil. M.,
od katerih pade 120 mil. na alkoholike i. t. d. i. t. d. Vedno naraščajoče
velike množice duševno bolnih, epileptičnih, idiotičnih, kriminalnih, slepih,
gluhonemih in pohabljenih otrok zahteva posebno dolgo vzgojo in pode-
strežbo v rodbini, stane pozneje družbo ogromne vsote za drugo vzdr-
ževanje in vzgojo v posebnih zavodih in vendar ne morejo povrniti
nikdar le enega dela, kar se je zanje potrošilo. Avtor priporoča, da naj država
kolikor more omeji ženitev inferiornih, ako se ne oprime že znanega
radikalnega ameriškega sredstva (J. Kaup: Was kosten die Minder-
wertigen den Staat, Arch. f. Ras. u. Gesellsch. Biologie X. 6.)

BIOLOGIJA.

Astenični infantilizem, t. j. infantilizem združen s podedovano anomal-
nostjo, ki se izraža v izredno hitri utrujenosti in pičli odporni sili,
povzroča še dandanes večino vseh napačnih sodb o ženi, ki krožijo tudi
med strokovnjaki. Navadno smatramo za infantilizem ženske lastnosti,
ki nimajo nobenega opravlka s prepočasnim ali zaostalim razvojem. Kar
se tiče astenije, navadno ni podedovana, temveč vzgojena, predvsem
pri moških, ki žrtvujejo svoj čas mentalnemu delu. Asteničnost ima zelo
konkretno etiologijo in zelo natanko določeno somatične in psihične
znake. Najizrazitejše znamenje je nemožnost zaroda sploh ali vsaj zaroda,
ki bi bil življenja sposoben. Večina astenično razporeženih žen je bila

astenična že v dobi, ko so se proprijele študija, tako, da ženskemu študiju ni pripisovati posebnih plemensko higijeničnih slabih posledic. Dosti vzroka leži v vladajočem družabnem mnenju, ki ne čuti potrebe po posebni materinski vzgoji in polni (da se pripravijo stariši za eventualnost, če izostane možitev) čimdalje več ženskih srednjih in visokih učilišč. Dandanes se ne more znanstveno dokazati ne istovrednosti ženskega spolazmoškim ne njegove podrejenosti, kajti predpogoj take znanstveno vzdržljive sodbe bi bil, da imajo ženske tekom neolikih generacij taisto znanstveno vzgojo in taiste ugodne pogoje za izvrševanje duševnega dela kakor moški. (D. asthenische Infantilismus des Weibes i. s. Beziehgn zur Fortpflanz. und geistigen Betätigung v Arch. 1. Rassen- u. Gesellschaftsbiologie X. $\frac{1}{2}$).

Narava biologičnih zakonov. Življenje je vrsta pojavov, povzročenih brezizjemno od fizikokemičnega determinizma, ki ne pripušča nobenega vmešavanja od ktereoli druge strani, a čigar bistva in organizacije veda dozda ni mogla dognati. Ni bistvene razlike med izrazi žive narave in mrtvo snovjo, med biologičnimi in neorganičnimi zakoni. Biologični zakoni niso specialni temveč, le delni slučaj splošnih naravnih zakonov. Seveda, oni so zelo zamotani, a ravno to nam daje najmanj pravice, jih zaklepati v kalupe kakšne enostavne formule. Vsi dosedanji naravoslovni uspehi izvirajo iz zdrave podlage fisiko-kemičnega determinizma, vitalizem se more pobahati le s svojo zgodovinsko sterilnostjo in vse vital. hipoteze so se pokazale doslej za fantome in mnogobesedne iluzije. Finalizem in vitalizem zahvaljujeta svoj obstoj metafizičnim potrebam našega duha, ki išče integralno predstavo vseh stvari, a se jim more približati samo od nekterih strani. Vitalistična »intervencija intuicije« je dejanje verskega čuta, nikoli pa čin znanstvene analitike. Najhonetnejša znanost je ona, ki se zadovolji predstiranjem človeku koristnih dejstev in je toraj čisto deskriptivna, (M. Caullery: La nature des lois biologiques, R. V. Métaphysique c. M. maj 1914).

Nagonsko življenje se ne spreminja, tako trdi »veda«. Mnogobrojne skušnje dokazujejo pa njegovo spremenljivost tako očitno, da bo morala dosedanja teza izginiti prejalislej popolnoma. Mnogi starejši filozofi in dandanes Bergson so hoteli razdružiti inteligenco in nagon. Po njih mnenju je razlika bistvene narave. Silno komplicirano organsko življenje živalij dokazuje, da tiči razlika le v količini, nikakor pa v kakovosti. Sodobna znanost smatra tudi mnoge človeške obratnosti za navadne nagonne (materinsko ljubezen, altruizem, spolno privlačnost, i. t. d.). Organični in nagonski življenjski pojavi so istovrstni, sile, ki obvladujejo stanično in nagonsko življenje so taistega izvora. Nezavestnost, ki vodi te sile, še ne poznamo, ali ona se javi v treh življenjskih oblikah: 1. organska nezavestnost vlada življenjske funkcije (cirkulacijo, respiracijo t. t. d.), 2. v afektivno n. se porajajo naša čustva, strasti in vsa dejanja nagonskega

žitja in 3. intelektualna skuplja pridobitve zavednega delovanja. Vzgoja obstoji potemtakem v umetnosti spreobračati zavestna v nezavestna dejanja. Glavno vlogo v našem žitju igra nagonska nezavestnost. Brez nje bi bilo človeštvo brez zgodovine. G. Le Bon: *Les mystères de l'instinct*. La Revue 1. Febr. 1914,

BIBLIOGRAFIJA.

Literarna pratika za 1914. leto (izdala Kleinmayer in Bamberg v Ljubljani) je bila takoj po izidu^o od kritike zelo devotno pozdravljena; skoro sleherni ocenjevalec jo je ogledal od znotraj in zunaj, telesno in duševno in za povišan sijaj poredno požugal ali risarju ali pisatelju, založniku pa še hvaležno potresel roko: hvala za veliki dogodek! Kajti za to se smatra ta publikacija in kot dogodek se je vpeljala pri publikii; kot dogodek jo smatramo tudi na tem mestu, in zato te vrstice ne bodo prekasne, ker dogodki ostanejo v spominu. Ko smo »Pratiko« prejeli, smo bili presenečeni; kajti takšne si še v sanjah nismo predstavljali. Morebiti je temu krivo, da živimo izven Slovenije in smo razvajeni, od-tujeni od domačega veselja in za dogodke — otopeli? Decembra meseca so izložna okna vseh večjih knjigaren polna literarnih almanahov in za par kron jih dobiš toliko in s tako popolno vsebino umetniške cene, da je pratikarska radovednost (vsaj za literaturo) za celo leto potola-žena. In smo menili, ko se je »Pratika« nejasno oznanjevala že precej časa pred izidom, da dobimo z njo publikacijo, ki bo »zamašila vrzel« (pardon za frazo, ampak ravno ta vrzel je slučajno taka, da tudi najmanše pravilno mašilo zadosti večji potrebi), ki bo koncem vsakega leta po-dala bilanco kulturnega pridelka predvsem v slovstvu, v upodablajoči umetnosti, muziki, (gledišču), če več ne v začetku vsaj iz domače njive! In z ozirom na ime smo bili upravičeni to pričakovati, ona na vratih na vrvico naslonjena in vedno odprta nam je bila v spominu; zabavna, poučna in koristna (ter ekonomično izdana, česar v današnjih trdih časih ne gre zametavati!). — Z ozirom na namen nima »Literarna pratika« s kmečko ničesar skupnega; zakaj literarni prispevki nimajo nikake skupne nujnosti za posebno publikacijo, natisnjeni v dveh, treh številkah Lju-bljanskega Zvona bi veljali za običajen material, na dogodek bi nihče ne mislil. Radi tega tudi ni namen tem vrsticam ocenjevati posameznih prispevkov, ki med sabo niso v zvezi; za celoto in za avtorje same bi bila ocena brez upoštevanja drugih njih del nezanesljivo karakteristična, in res je tudi, da n. pr. mojstrski verzi Župančičevi brez mojstrske ocene na lepoti gotovo ne pridobe. Poleg literarnih prispevkov za novice in vesti kmečke pratike v tej ni nagrade, in zaključni Rabindranathov:

Prišel je, je pravzaprav v principu šele začetek za »Literarno Pratiko«, kakoršna naj bi bila. Ostanejo samo še Smrekarjevi svetniki spredaj. Sam bog ve, kakšen pomen ima teh 180 podobie! Če so ti svetniki bistvo in vrhunec »Literarne Pratique«, potem je res brez potrebe. Založnik med kmečkim ljudstvom gotovo ni prodal toliko izvodov, da bi bilo za honorar risarju in poetu samo za januar mesec. Gornjim petsto, ki so publikacijo kupili, pa menda za legijo svetnikov in celo takih, v dvajsetem stoletju vendar ni? Mogoče da poreče kdo, framazonska prenapetost, ali v našem slučaju je reč drugačna. Svetnik je svetnik, ali pa ni. Nepobožnjaški razumnik se bo za obe vrsti zahvalil, svetniško mišljenih ne potrebuje, trivialno mišljene bo pa odklanjal skupno s pobožnjakom.

K večjemu umetniško delo bi bilo opravičevalno stališče, ali Smrekar naj bo prepričan, da so »ekstemporij« na svetnikih skoro vseh mesecev ne humor, ampak nujnost banalnosti, ki se vsiljivo ponavlja, zastruplja dobro mnenje o njegovi umetnosti in postaja merilo za njegovo tvorbo. Širše tudi Smrekarjevih risb na tem mestu ne bomo ocenjevali, ker se nam je šlo v glavnem za to, da je bilo popolnoma neumestno od založništva in uredništva naslanjati se tako tja ven dan na kmečko pratiko! »Literarna pratika« na slovenskem književnem trgu res nima sebi podobnega, ali s tem je z ozirom na skromno pridobitev bore malo povedanega. Kajti, kakor je bibliofilska izdaja lep estetski užitek, tako nikogar s samo opremo ne bomo prepričali, da smo kos stoterim potrebam, ki pri vseh oknih silijo v našo publicistično hišo. Sprevidimo že vendar enkrat, da morajo naše knjige med ljudstvo, da bo z zvečano naklado na profitu konsument, založnik in avtorji; dalje, otesimo se kratkovidnosti, da je naša knjiga po ceni, ker so baje knjige istega obsega in opreme na Nemškem, na Francoskem, na Angliškem enako drage; to je le slepeča zmota, ker naše knjige izhajajo vse, od učene do ljudske v enaki nakladi, in konsument je vedno eden in tisti, advokat, profesor, uradnik, učitelj. Ne upoštevajo se pa nemške, francoske, angleške, publikacije za ljudstvo, ki dobi za par petic brošure in knjige vseh strok. Pri nas je ravno konsument pogrešen, in tako se umetno vzdržuje boren kontinuum v publicistiki, ki izkaže vsak decenij par ducatov slovenskih knjig in služi obenem za orožje vsem tistim, ki nam bodo v tem oziru oporekali iz sto in sto »upoštevanj.« Saj je ravno pratika, almanah, koledar, ali kakor že hočete artikel, ki vsebuje namen, pridobiti si kar največji kontingent ravno radi svoje mnogovrstnosti: natisniti pa le vsebino za par številčk slovenskega literarnega mesečnika na drag papir, renovirati brez vsake potrebe legijo svetcev, zvezati vse skupaj v platnice simpatične vezave, je pa še grešno premalo za pravi pomen pratique. »Literarna Pratika« za leto 1914. naj bo eksemplaričen dogodek, ki naj pripomore za leto 1915. k bolj ekonomični zadovoljitvi potreb, sicer se nam kakšnega leta pripeti, da

izidejo pikturalna, skulpturalna, muzikalna, teatralna pratika, vzpodbujene z zgledom preskromnih ambicij literarne ... Z.

»Kontrolor Škrobar« je naslov novemu delu iz peresa Alojzija Kraigherja. Roman se v interesantni obliki bavi z vzroki narodnega potujčevanja na severni meji. Delo obširnejše ocenimo po sprejetju knjige od založnika.

»Jugoslavija« je naslov novi reviji, ki je začela izhajati v Pragi in sta doslej izšli dve številki. Revija je sad vzajemnega nastopa jugoslovanskega praškega naprednega dijaštva; prinaša članke v slovenskem in srbohrvatskem jeziku. »Jugoslavija« ima za namen biti organ snujoče se akademične organizacije jugoslovanske nacionalne omladine, razvijati jugoslovansko ideologijo in služiti kot vestno informativno glasilo za ves kulturni, gospodarski in politični pokret med Slovenci, Hrvati in Srbi. — Z enakim programom izhaja v Ljubljani »Glas Juga«. Kakor čujemo, se obe reviji združita v eno samo, korak, ki ga je še bolj pozdravljati nego izid obeh revij, saj kaže na pravilno umevanje jugoslovanske integracije. Ker so skupne informativne revije nova jugoslovanska potreba, bo pač treba najti natančen modus, kako naj bodo take revije vsebinsko urejevane, da vsak narod, oz. srbski, hrvatski in slovenski naročniki pridejo na svoj račun. Obe imenovani reviji sta pokazali v tem oziru nedostatke, ki jih bo treba odstraniti. Ideologija se bo morala restringirati na koristsolidnemu informativnemu delu iz vseh polj in strok.

DODATNO.

Promocije. V Pragi je bil promoviran za doktorja prav tov. starejšina Vinko Rapotec, marljiv član »Adrije« in ljubeznjiv družabnik. Na tehnični visoki šoli je pa napravil z odliko inženjerski izpit tov. Ivan Leben, bivši predsednik »Tehničnega kluba«, vstrajen sokol in vzoren dijak. Obema želimo v domovini največ uspeha za njiju in narodov blagor.

Na Dunaju so bili promovirani: za doktorja prav tov. starejšina »Slovenije« Radovan Brenčič, za doktorja vsega zdravilstva Brezovnik F. in Ruprecht Stanko, za živinozdravnika Fr. Ks. Zavrnik, vsi bivši člani »Slovenije«.

V Gradcu je bil promoviran za doktorja filozofije tov. starejšina »Tabora« Ramovš J. — Vsem iskreno častitimo.

Uredništvo se vsem sotrudnikom ob sklepu lista za vse prispevke uljudno zahvaljuje. Upraviništvo pa cenjene naročnike lista prosi za oproščenje, ker so dobivali deseti letnik v zvezkih po več številk skupaj. Ali izdajateljstvo ne razpolaga s tiskovnim fondom in je bilo odvisno popolnoma le od naročnine.

Izdaja in oblastem odgovoren A. Ogris. — Tiska dr. E. Grégr in sin v Pragi.

V S E B I N A 8.-10. ŠT.:

ZOPET NA DELO!

O ARITMETIČNI ROMANTIKI. A. Ogris.

NALOGE NOVEGA STOLETJA. Fr. Harrison.

MASKE IN PROFILI XVII. — A. Ogris: THÉODULE RIBOT.

GMOTNO STANJE SLOVENSKEGA VISOKOŠOLCA. Fr. Marinič.

DIJAŠKI VESTNIK. Praga, Dunaj, Gradec. — Nadprodukcija slovenskih pravnikov. — Eksekutiva.

LITERATURA. J. Bunin. — Preteklo leto ruske poezije. — O somnambulizmu.

FILOZOFIJA IN RELIGIJA. Razumništvo in družba. — Vera bodočnosti. — Psihologija verskih pojavov. — Prirojeni nagoni. — Maeterlinkova etika.

SOCIOLOGIJA IN PRAVO. Albanci in Rumuni. — Kriminalna psihologija. — Nacionalizem. — Mednarodno pravo. — Sufražetstvo etc.

NARODNO GOSPODARSTVO. Konsumne zadruge. — Marksizem. — Ruski premogokopi. — Zavarovanje proti brezposelnosti. etc.

BIOLOGIJA. Astenični infatilizem. — Narava biologičnih zakonov. — Nagonsko življenje.

BIBLIOGRAFIJA. »Literarna Pratika.« — »Kontrolor Škrobar.« — »Jugoslavija«.

DODATNO.

VSI,

ki si žele pojasnil glede visokošolskega študija, naj se obrnejo pisмено na »Prosveto«, Ljubljana, Mestni Dom.

OMLADINA STANE LETNO 4 K, ZA UČITELJSTVO 3 K, ZA DIJAKE 2 K; POSAMEZNE ŠTEVILKE 50 VIN. — ODGOVORNO UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO JE NA KRALJ. VINOGRADIH. — VSI UREDNIŠKI PRISPEVKI IN UREDNIŠTVA SE TIKAJOČE STVARI NAJ SE POŠILJAJO NA NASLOV: »OMLADINA«, PRAGA-II., DR ED. GRÉGR A SYN. — ODPRTE REKLAMACIJE Z OZNAČBO »REKLAMACIJA« SO POŠTNE PROSTE. — IZDAJA IN OBLASTVU ODGOVOREN JE A. OGRIS. — TISK. DR. E. GRÉGR A SYN. — PONATIS DOVOLJEN LE Z NAVEDBO VIRA.